

Investește în
OAMENI

www.femrom.ro

EGALITATE PRIN DIFERENȚĂ
ACCESUL FEMEILOR ROME
PE PIAȚA MUNCII

FUNDAȚIA DESIRE
pentru Deschidere și Reflexie Socială
Str. Vântului nr. 35, 400221 Cluj, România
Tel/Fax: +40-364/103613, +40 -740-137561
e-mail: desire@femrom.ro

**ENIKŐ VINCZE, HAJNALKA HARBULA,
CAMELIA MORARU**

EXPERIENȚELE MUNCII ȘI DISCRIMINĂRII ROMILOR

**Raport asupra cercetării de tip *focus grup* realizate în cadrul proiectului
„Egalitate prin diferență. Accesul femeilor rome pe piața muncii”**

AUGUST 2009

UNIUNEA EUROPEANĂ

MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI ȘI
PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

FONDUL SOCIAL EUROPEAN
POSDRU
2007-2013

INSTRUMENTE STRUCTURALE
2007-2013

CUPRINSUL RAPORTULUI

Introducere

Capitolul I. Accesul la muncă

1. Cauzele inegalităților în accesul la muncă
2. Muncile femeilor
3. Accesul la muncă a romilor

Capitolul II. Experiențele discriminării

1. Discriminarea și prejudecățile
2. Cauzele și efectele discriminării etnice
3. Domenii de manifestare ale discriminării

Capitolul III. Concepții despre bunăstarea socială

1. Condiții de trai decente
2. Într-ajutorarea între oameni
3. Societatea incluzivă

Concluzii

Recomandări

Anexe

Anexa 1. Ghid de interviu focus grup

Anexa 2. Despre focus grup în literatura de specialitate

Eu sunt compusă din patru sferturi. Un sfert țigan, un sfert român, un sfert sârboaică, un sfert ungueroaică. Toate sferturile acestea mă fac întreg, și mă întreb eu, are vreun sens să mă percep separat în fiecare dintre sferturile mele? (Femeie, Timișoara)

I-am învățat pe copii că trebuie să stai cu nasul aplecat un pic, dacă vrei să mergi înainte. Dacă noi romii stăm să batem cu pumnul pentru drepturi, nimănui nu-i place. (Femeie, Cluj)

Noi, experți, mediatori, consilieri romi, încercăm să-i facem pe romi să fie uniți, să le dăm un exemplu pozitiv și atunci vor avea încredere în noi, pentru că încrederea se câștigă greu și se pierde foarte ușor. (Bărbat, Timișoara)

Probabil că atunci când se vor schimba anumite generații, și spun asta și din punctul de vedere al romilor, se vor accepta mai ușor diferențele și oamenii vor învăța să speculeze să folosească diferențele în folosul lor și în folosul societății. (Bărbat, Cluj)

INTRODUCERE

Prin interviurile de grup derulate ca parte a cercetării efectuate în cadrul proiectului „Egalitate prin diferență. Accesul femeilor rome pe piața muncii” ne-am propus să aducem la lumină idei, sentimente și experiențe legate de muncă și de discriminarea trăită în domeniul muncii de către femei și tineri de etnie romă. Focus grupurile au fost organizate în Cluj și Timișoara, în iunie și iulie 2009, implicând în total un număr de optzeci de participanți, care – înainte să fi trecut la discuții – au fost informați despre obiectivele și rezultatele proiectului, beneficiind de publicațiile acestuia. Din totalul de participanți, 61 de persoane au fost de etnie romă, respectiv 52 de persoane au fost femei.

Chiar dacă în primul rând am urmărit să aflăm despre ideile, sentimentele și experiențele persoanelor de etnie romă (ele fiind, din acest motiv supra-reprezentate în cele opt grupuri în care am realizat interviurile, compuse la rândul lor din câte zece participanți), am invitat la discuțiile noastre și persoane aparținând populației majoritare (în număr de 19), care lucrează în domenii de activitate având contact cu populația romă (cum ar fi mass media, autorități publice, organizații neguvernamentale, firme particulare). Prezența celor din urmă s-a dovedit a fi o provocare în fiecare grup, după caz ele exprimând ori păreri stereotipice despre romi, ori dorința de a schimba prejudecățile negative despre ei, astfel generând dezbateri controversate în jurul mai multor teme.

În unele cazuri grupurile au fost mixte din toate punctele de vedere (gen, etnie, statut ocupațional, vârstă), iar în alte cazuri am lucrat în grupuri mai omogene (într-un grup de casnice de etnie romă, într-un grup de studenți și alți inactivi de diferite etnii, precum și în grupuri de

experți romi și ne-romi care lucrează în diferite instituții ce au de a face cu problematica romilor). Precum era de așteptat, caracterul controversat al dialogului a fost mai accentuat în cele mai eterogene grupuri, discuțiile de aici punând față-n față diferite opinii despre cauzele și natura inegalităților dintre oameni în accesul la muncă, sau despre existența, cauzele și efectele discriminării. Pe de altă parte, avantajul grupurilor omogene a fost acela că în atmosfera lor indivizii, probabil simțindu-se într-un mediu mai familial, și-au expus experiențele proprii din domeniul muncii și discriminării. Omogenitatea grupului din punctul de vedere al genului participanților – mai ales în cazul persoanelor mai în vârstă, sau al persoanelor cu un statut social mai scăzut – a asigurat un grad mai ridicat de participare a femeilor la discuții.

Compoziția socio-profesională, etnică și de gen a grupurilor intervievate este reflectată în tabelul de mai jos:

Domeniu de activitate, statut ocupațional	Femei	Bărbați	Total
Personal al mass media	3	0	3
Personal al autorităților publice	15	7	22
Personal al organizațiilor societății civile	5	3	8
Angajatori, patroni	0	4	4
Persoane active în alte domenii de activitate decât cele de mai sus, și persoane inactive: șomeri/șomere, pensionari/pensionare, studenți/studente, lucrători domestici/casnice	29	14	43
Total persoane implicate	52	28	80
Din care de etnie romă	39	22	61

Moderatorii interviurilor de grup i-au rugat pe participanți să-și exprime părerea, ideile și sentimentele despre afirmațiile, respectiv cazurile structurate în trei teme, după cum urmează:

Tema 1.

Multe persoane aparținând grupurilor vulnerabile prestează munci care nu au prestigiu social și/sau nu sunt remunerate adecvat, pentru că ele lucrează în economia informală; lucrează în economia formală fără a beneficia de garanțiile unui loc de muncă adecvat; prestează muncă domestică neplătită (muncă care necesită și mai mult timp și efort dacă trebuie să se facă în condiții precare). Dezavantajele cu care multe persoane se confruntă sunt probleme pe care întreaga societate, noi toți le-am creat, ele nu pot fi depășite doar de persoanele respective, noi toți avem o responsabilitate în asta. Problema nu o constituie romii, ci sistemul social-economic (cu toate instituțiile sale) care exploatează munca informală a celor care sunt nevoiți să-și vândă forța de muncă în astfel de condiții, perpetuează prejudecățile anti-țigănești și îi proiectează pe romi în imaginea dușmanului care ne periclitează siguranța.

Tema 2.

Discriminarea, sau tratamentul nedrept nu este o distincție culturală inocentă între cei care ne plac și cei care nu ne plac. Ea generează dezavantaje sociale și economice care la rândul lor conduc la ineficiență economică și la inegalitate socială. Discriminarea funcționează de multe ori chiar fără ca cei care o practică să fie conștienți de acest lucru, căci datorită stereotipurilor pe care nu le (re)cunosc ca atare, oamenii nici nu-și dau seama că îi dezavantajează pe unii pe baza culorii pielii sau sexului lor, ci consideră că „îi tratează așa cum aceștia merită să fie tratați”. Oricum ar fi, discriminarea, și prejudecățile care susțin tratamentul nedrept, sunt cauze majore ale excluziunii sociale și sărăciei. Discriminarea pe piața muncii generează dezavantaje în toate domeniile vieții, și le generează în așa fel încât le și agravează și intensifică de la o generație la alta.

Tema 3.

Bunăstarea socială nu se reduce la creșterea economică, cea din urmă trebuie să meargă mână-n mână cu redistribuirea economică care să asigure dreptatea socială și demnitatea persoanei. Perspectiva dreptății sociale trebuie să se integreze în toate instituțiile și politicile sociale. Societatea bunăstării nu poate să tolereze sărăcia, și discrepanțele care se află între cei foarte bogați și cei care nu au acces la elementele minimale ale vieții umane. Trăirea în condiții precare nu este opțiunea liberă a nici unei persoane, nu ține de “cultura” sa, ci se datorează multor procese sociale și economice de marginalizare și discriminare, precum și concepțiilor și prejudecăților culturale create și circulate despre ea pe baza etniei, genului, vârstei sale.

Interviurile înregistrate s-au transcris de către colaboratorul pe acest proiect al Fundației Desire, Levente Kolombán, și apoi s-au prelucrat în trei mari capitole, fragmentele din ele fiind prezentate ca atare în următoarele capitole: (I) Accesul la muncă; (II) Experiențe ale discriminării; (III) Concepții despre bunăstarea socială. Autoarele acestui raport, la începutul fiecărui capitol, precum în capitolul de Concluzii, oferă câteva repere în vederea analizei lor, dar scopul lor aici nu este de a face această analiză, ci de a oferi un spațiu larg narativelor directe ale celor intervievați. Recomandările raportului se fac atât către factorii de decizie din domeniul oportunităților egale, ne-discriminării, reprezentării romilor și diversității culturale, cât și în contextul proiectului „Egalitate prin diferență. Accesul femeilor romice pe piața muncii.”

Fragmentele de interviuri alese ca și motouri la Introducerea raportului atrag atenția asupra unor idei centrale despre ce anume structurează (și) experiențele muncii și discriminării la romi. Ele ne arată că trăim într-o societate în care clasificarea și ierarhizarea oamenilor pe baza etniei și genului lor este una importantă și prioritară (chiar dacă conviețuirea, amestecul și influențele culturale reciproce contrazic existența „purității etnice”). Ne spun că la noi recunoașterea diferențelor nu înseamnă aprecierea lor egală, ci împărțirea lor în inferioare și superioare (acest lucru având consecințe sociale și materiale, transformând diferența în inegalitate). Și, într-un final afirmă că – în acest context – persoanele și comunitățile percepute prin „caracteristici etnice” inferiorizate se afirmă mai greu (și) în domeniul muncii: interiorizând devalorizarea lor culturală, reacționând la situații socio-economice precare, pierzându-și încrederea în sine și în posibilitatea de a schimba ceva, ele se confruntă cu riscul de a se desemna cu capul aplecat, sau de a refuza identificarea cu etnia dezavantajată.

Mesajul dorinței de a schimba ceva este totuși și el important, precum esențială este și recunoașterea a două chestiuni ce ni se relevă din totalitatea interviurilor de grup: (a) problema

care se consideră în mod eronat „a romilor”, nu este (doar) problema lor, ci este una a întregii societăți; (b) schimbarea și responsabilizarea trebuie să se realizeze atât printre majoritari, cât și printre romi, precum și în relațiile dintre ei în diferitele domenii ale vieții, printre ele și în domeniul muncii, astfel încât aceste relații să nu mai fie relații asimetrice marcate de stereotipuri negative și practici discriminatorii, ci relații între parteneri egali caracterizate de respect și încredere reciprocă.

CAPITOLUL I ACCESUL LA MUNCĂ

S-au dat toți la mine, țiganul merge la școală, cum vine asta. Dar eu am demonstrat că se poate face și altceva. (Bărbat, Timișoara)

Eu nu am putut face ce mi-am dorit, pentru că nu am avut un sprijin și nu au fost bani suficienți, am fost patru frați. Am vrut să merg la o școală sportivă, eram foarte bună la handbal, dar nu m-au lăsat pentru că sunt fată. (Femeie, Timișoara)

Sunt unii bărbați, care încă mai consideră că femeia nu trebuie să gândească, că el gândește suficient pentru ea. Eu bănuiesc că e și o chestie de ego masculin aici. (Femeie, Cluj)

Romii au lucrat înainte de '90 în anumite meserii. Dar tot ei au fost și atunci la spălat WC-uri, la gunoaie, la drumuri. Percepția tot aia a fost că ei, țiganii, fac munca de jos, și ei au crezut că asta așa trebuie să fie, și alții au știut că asta e o muncă josnică, pe care n-o face oricine. (Bărbat, Cluj)

Prima temă propusă spre dezbateri participanților la interviurile de grup a creat posibilitatea discutării mai multor probleme, cum ar fi: cauzele inegalităților în accesul la muncă surprinse în relația dintre individ și sistemul social-economic; particularitățile muncilor prestate de către femei în domeniul casnic și pe piața muncii în funcție de educația primită, de concepțiile despre rolurile de gen și de situația social-economică; și munca romilor, văzută prin prisma muncilor care le sunt accesibile și din perspectiva dezavantajelor pe care le întâmpină datorită devalorizării lor de către majoritari, dar și datorită poziționării lor în sistemul social-economic.

În majoritatea cazurilor aceste probleme au fost discutate sub forma unor dezbateri sau chiar controverse, care ne-au dat posibilitatea să identificăm diferitele puncte de vedere existente în jurul aceleiași teme. În cazul grupurilor omogene (compuse doar din femei casnice, respectiv din persoane inactive, printre ele studenți și șomeri de ambele sexe), discuția a adus la iveală o serie de experiențe personale trăite în raport cu munca, fapt care ne-a creat șansa ca în toate subcapitolele tematice – (1) Cauzele inegalităților în accesul la muncă, (2) Muncile femeilor, și (3) Muncile romilor – să nu dezvoltăm doar păreri și idei despre aceste teme, ci să redăm și bogăția personalizată a experiențelor.

Dezbaterea în jurul temei accesului la muncă a fost marcată de un paradox: participanții la interviurile de grup au sesizat importanța impactului etniei asupra accesului la muncă, dar au

observat și existența mai multor factori care influențează acest lucru, dizolvând diferențele etnice în cele de gen și de statut social-economic, și invers. Astfel, prin narativele individuale expuse în contextul dialogului, dincolo de experiențele lor personale, dar desigur prin prisma acestora, participanții au identificat o serie de probleme cu care se confruntă nu doar romii, și nu doar femeile, și nu doar femeile rome, ci și societatea noastră de azi în ansamblul ei, cum ar fi: destrămarea economiei socialiste și apariția șomajului; competiția care funcționează în economia de piață și „maratonul după bani”; criza economică, sărăcia și lipsa locurilor de muncă; exploatarea muncii la negru și a muncii fără contract de muncă de către angajatori; inconsecvența și lipsurile politicilor publice care ar trebui să promoveze grupurile vulnerabile; lipsa de solidaritate și respect reciproc între oameni; discriminarea structurală cu care se confruntă grupurile dezavantajate și „acutizarea situației în care munca de jos este făcută de romi.”

Din părerile participanților la discuții ni se relevă că lipsa de încredere în instituțiile statului, lipsa stimei de sine și a speranței că s-ar putea schimba ceva, experiențele umilinței și neputinței resimțite în fața practicilor discriminatorii și prejudecăților culturale, cresc gradul demobilizării individuale și colective. Totuși, relatările lor ne lasă să credem că, în pofida acestor experiențe, oamenii trebuie să-și găsească și își găsesc puterea de a-și asigura condițiile materiale ale traiului (unii prin angajare, alții prin munci domestice, unii prin munci ziliere, alții prin „munca la negru”), și – de multe ori înarmați cu simțul ironiei și auto-ironiei – practică strategii cotidiene care le dau satisfacțiile unei vieți demne.

1. Cauzele inegalităților în accesul la muncă

Puterea individului de a se afirma și limitele sale

- B, T: Eu zic că lucrurile astea depind foarte mult de individ. Pur și simplu eu am vrut ceva. În schimb fratele meu și sora mea n-au școală. Au opt clase, fratele meu are și liceul terminat, dar nu vor să facă, pentru că nu vor și gata... Știu informații și au unde s-o facă. Pur și simplu nu vor. Asta-i problema. Unii vor și alții nu. Și chiar nici mediul nu contează, pentru că eu am crescut împreună cu ei și ei sunt total diferiți. Eu pur și simplu m-am dorit să fac altceva. Chiar am dorit să fac o chestie, altceva decât cum e unchiul, bunica, toți ceilalți, care se ocupă cu diferite afaceri. Chiar am reușit fără să mă ajute nimeni. La început, când chiar am vrut să fac ceva, la un moment dat mi-au zis: „ce o să te faci tu cu școala?” S-au dat toți la mine, țiganul merge la școală, cum vine asta. Dar eu am demonstrat că se poate face și altceva. Și pur și simplu pentru că am vrut, nu pentru că am fost ajutat sau informat. Și apoi dacă te ții de școală și ai un anturaj foarte bun, ajungi mai departe. Eu n-am pățit niciodată să am probleme pentru că sunt țigan, nici la școală și nici la facultate.

- F, T: Și eu asta cred, că opțiunile acestea țin și de persoană. Dacă ea vrea să se intereseze, caută.

- B, T: Dar din păcate oamenii sunt mult mai comozi, ca să facă lucrul asta. Ei spun, nu caut, e mai bine așa, o fim cum o fi mai departe, eu trăiesc aici și acum.

- F, T: Păi e vina lor. Asta nu cred că e vina societății, căci ei nu se luptă să facă ce vor. Individul vrea să vrea să facă ceva. Dacă mergi să te angajezi, nu cred că vine nimeni să-ți dea în cap. Bineînțeles, că există competiție.

- F, T: Toți din neamul meu au fost zidari. Dacă crești într-o astfel de familie, îți zici, asta vreau și eu să fac, că nu știu că se poate face și altceva. Nu știu, pentru că nu mă-nvață nimeni. Contează modelul pe care-l primești. Modelul după care te ghidezi, educația pe care-l primești în

familie. În afara acestui model pur și simplu nu știi că ar exista și altceva. Eu nu am putut face ce mi-am dorit, pentru că nu am avut un sprijin și nu au fost bani suficienți. De exemplu am vrut să vin în Timișoara la o școală sportivă, eram foarte bună la handbal, dar nu m-au lăsat pentru că sunt fată. Maică-mea mi-a zis: „Cum să te duc și cum să te țin?” Că mai erau trei. Deci nu e doar dorința, ceea ce poți să faci, depinde și de bani.

- B, C: Omul dacă se-nvață așa, îi greu pe urmă să se schimbe, să gândească altfel. Omul trebuie împins puțin de la spate, pentru că altfel nu poți să te aștepți că va avea dorință să se afirme. Romii din Turda, majoritatea, toți au lucrat. Dar astăzi nu sunt locuri de muncă. Nu, că nu ar vrea oamenii, dar nu au ce să facă. Și în plus dacă te vede că ești brunet-brunet. Pe timpul lui Ceaușescu eram cu românii împreună și mâncam împreună și nu era problemă.

- F, C: Te obișnuiești oriunde, eu nu cred că există nu știu cât de greu. Pe mine m-au angajat la 16 ani, că eram mai dezvoltată. Sper să fac anumite cursuri, să termin seralul. Să am un loc de muncă mai bun. Dar acum nu mai sunt. Toată lumea închide, nimeni nu mai face nimic. Ce faci? Stai. Ai lucra, dar nu ai unde. Toate s-au stricat, nu mai ai nici o șansă nicăieri. Și sărăcia te duce la multe lucruri. Deci nu-s oamenii de vină, eu asta cred, ci sărăcia. Din cauză că, nu știu, nu poți să-ți mai asiguri nici strictul necesar. Acum tinerii trebuie să fie gata să schimbe oricând. Să facă asta, sau să facă cursul ăla. Înainte terminai, învățai o meserie, erai constructor, în construcții lucrai, și puteai să ieși la pensie de acolo. Dar acum nu mai ai nimica sigur. Dacă nu moștenești de la bunici și de la mamă și de la tată, n-ai nimic.

- B, T: Probabil la foarte mulți este lipsa informațiilor. Persoanele nu sunt destul de informate, ca să zic așa. Ca să ajungi ceva, poți să ajungi chiar cu resurse minime, da? Dacă știi exact unde se apelezi, către ce resurse te orientezi, cred că poți ajungi.

Factorii care afectează șansele individului

- B, T: Sunt persoane care își aleg locuri de muncă mai bune sau adecvate lor, pentru că au studii. Și sunt persoane care lucrează nu datorită faptului că le place meseria pe care o fac, ci din cauza situațiilor lor socio-economice, în care ele trebuie să facă ceva ca să supraviețuiască și atunci problema lor este că nu au studii, deci nu au o calificare, și nu au o meserie care să fie căutată pe piața muncii; și problema asta se regăsește oriunde. Lucrează, nu pentru că-i place, ci pentru a supraviețui. Deci pe undeva cam aste ar fi diferența dintre cele două categorii. Nu numai romii se află în situația să nu aibă un loc de muncă, și unui român, și unui neamț, oricui i se poate întâmpla asta cine nu are studii. Față de ei, care se află în această situație, sunt persoanele care au o altă educație, țin la o valoare, și automat își caută un loc de muncă adecvat pe măsura valorilor lor.

- B, T: Nu pot să ai acces la funcții, la locuri bine plătite, dacă nu îndeplinești anumite condiții, printre ele să ai studii. Dar lucrul acesta depinde foarte mult și de mediul familial, la ce modele, la cine te raportezi, ce vezi în jurul tău, cum își câștigă ceilalți existența. Deci sunt mai mulți factori care contribuie la accesarea unui loc de muncă, și la dorința ta de a lucra într-un anumit domeniu.

- F, T: Contează foarte mult și mediul în care trăiești, în sensul că dacă trăiești în mediul rural ai mari dificultăți să găsești o slujbă, un loc de muncă.

- B, T: Trebuie să ai cunoștințe, adică să ai prieteni, mai mulți, sau mai puțini. Să te îndrume unde vrei tu să ajungi. Tot ce se întâmplă, părerea mea, în viața de azi, este datorită sistemului, care este exagerat de prost și rău. Nu ne ajută cu absolut nimic, dimpotrivă, ne ia absolut tot. Pur și simplu nu-ți dă voie să faci ceva, să crezi ceva, nu dă voie oamenilor, care au anumite

aptitudini, care știu să facă ceva. Sunt în domeniul muzicii în care văd oameni care știu să facă ceva, dar nu sunt promovați sau ajutați măcar. Nu, pentru că acuma, am eu vorba mea, acuma deja este un maraton, maratonul după bani.

- B, T: Aici este pusă în discuție vorba că grupurile vulnerabile nu beneficiază de garanțiile unui loc de muncă adecvat. Dar eu aș spune că asta e o caracteristică a oricărei societăți capitaliste, nici patronul nu e sigur că are locul de muncă adecvat, pentru că toate lumea, angajați și angajatori au de a face cu economia de piață, care are niște reguli și care nu oferă garanții. Afirmarea fiecăruia depinde de capacități, de îndemânare.

- B, T: Acum, viziunea în capitalism este să faci bani, cât mai mulți bani cât mai repede, să ne îmbogățim și să ne rezolvăm problemele într-un mod urgent și imediat. Și ne gândim, ce spun ceilalți despre noi? Uitați, vorbesc despre mine. În primul an de facultate colegii mei mă chemau la sucuri, mă chemau în oraș, dar eu seara măturam piața Badea Cârțan. Am fost un student care am dat admiterea la facultate, chiar dacă am fost pe locuri de romi, dar am intrat cu o medie foarte bună, am fost dintre cei mai buni la liceu, și lucram, seara spălam piața. Bine, știau câțiva din familia mea, dar nu știau chiar toții, era o rușine între noi că lucram așa ceva. Dar acuma nu mi-e rușine fiindcă am făcut acest lucru, căci dacă ai nevoie de bani, lucrezi ce poți. Dar noi romii ne judecăm, noi între noi ne judecăm mult mai mult decât ne-ar judeca ceilalți. Și se întâmplă ca unii să nu mai vrea să se ducă să lucreze cu țigani ca mai devreme, mai bine fac o șmechereală, vârteală, care merge, că asta-i sistemul și economia asta de piață meargă.

- B, T: Înainte de revoluție toate lumea a lucrat la stat, era un șomaj mascat. Adică la stat se stătea, fiindcă nu era de lucru pentru atâta lume, și asta, șomajul a devenit o problemă reală după desființarea acestor întreprinderi. Eu aș avea mesajul că slujbele și în general situația socio-economică nu depinde de etnie și nici de cultură, decât în rare cazuri.

- B, T: Trebuie să fii competitiv, dacă nu ești competitiv, niciunde nu ești bun. Și în străinătate este tot cam așa. Eu am văzut, am lucrat în străinătate în sistemul de delicvență juvenilă, mi-era frică când au zis, cum gândesc ei. Dacă-l cheamă Popescu, Gheorghescu, e român, a furat whisky, dacă-l cheamă Iovanovița, a spart case, dacă e român, țigan-român, a furat, a spart, a cerșit.

- B, T: Eu am lucrat un an și opt luni în domeniul construcțiilor. Nu mi-au făcut carte de muncă. Așa n-are rost să lucrezi la patron. Și era firmă mare, aveți cuvântul meu. Nu mai am încredere în așa ceva. Mai bine așa, de pe o zi pe alta, și nu mă amăgesc. Dacă am astăzi cu ce să trăiesc pe mâine, bine. Dacă nu, nu. Eu-s obișnuit cu orice. Munca zilnică e de vrei 700-800 lei cu mâncare ... La negru, la construcții vreau să zic. Eu-s meseriaș tâmplar. Am acest titlu. Am toate studiile terminate, am 12 clase. Dar nu mă pot angaja, că trebuie nu știu câți ani experiență în domeniu să mă angajeze.

- B, C: La noi în comună sunt cam în jur de 800 de romi. Se lucrează foarte mult la negru, vă spun adevărul. În sezonul de iarnă, când o fost fierul vechi, s-a lucrat la fier vechi, acuma vine sezonul ciupercilor, lucrează la ciuperci, asta-i situația. Foarte greu să se angajează, în momentul care mergem să se angajeze îl întrebă de naționalitatea sa. Etnie rom. E clar: „Săracu, du-te acasă că te sunăm noi.” Nu mai sună nimeni. Încă o problemă ar fi calificările, școlarizarea lor.

- B, C: E la fel și în Câmpia Turzii, avem probleme cu mediatorii sanitari. Legea prevede, prin ordinul ministrului și prin Hotărâri de Guvern, prevede ca mediatorii sanitari să fie preluați de primărie, unde la întâi septembrie am înțeles că și spitalele inclusiv vor trece în administrația consiliului local. Cu asta se cam dă peste cap ce a fost până acum. Sistemul care se schimbă permanent, ne îngreunează munca. Și asta nu se-ntâmplă numai la romi, se întâmplă și la români și la maghiari, peste tot.

- F, C: Eu lucrez de la 16 ani, dar acum sunt în pensie de boală. De atunci am mai lucrat și la un restaurant, unde am găsit, n-am avut carte de muncă. Patronul n-o făcut carte de muncă. Trebuia ceva de plătit după, mă gândesc, și pentru asta n-a fost. Tot timpul caut, dar nu găsesc. Deci poate și vârsta. Am cinci copii, din care trei fete și doi băieți. Un băiat e căsătorit și un băiat e cu mine acasă. Fetele-s căsătorite, fiecare cu nepot, nepoata. Soțul decedat. Din venitul ăsta ne descurcăm foarte greu, dar n-avem ce face, ne întindem cum putem, ne descurcăm. Ce avem de face? Înainte de '90 am lucrat la Loto. Și atunci am primit apartamentul în care stăm. Era mai bine pe vremuri, zic eu. Găseai locuri de muncă, atunci nu era nimeni fără ... Și dacă nu vroiai, erai obligat să lucrezi, dar acum vrei și n-ai unde.

- F, C: Și eu cred că treburile erau oarecum mai bine organizate înainte, fiecare știa ce are de făcut, a terminat o școală, a învățat o meserie, a primit un loc de muncă, aveai casă, ți se dădea o șansă. Astăzi unui tânăr ... prea puțin. După ce termină o facultate, îi trebuie doi ani de stagiu, sau de experiență, ca să îl angajeze undeva.

- B, C: Adevărat că atunci lucrurile mergeau mai ușor. Fiecare avea pregătire profesională și era repede încadrat în domeniul de activitate în care s-a pregătit. Dacă era școală profesională, a făcut o meserie, își găsea post ușor pe aceea meserie. În schimb astăzi, poți să fii încadrat și-n mai multe aptitudini și pot să nu-ți găsești loc de muncă.

- F, C: Mulți dintre noi nu au găsit aici muncă și au plecat dincolo. A fost și un ajutor pentru ei.

- F, C: Eu cred mai degrabă că ceilalți au cel mai mult de câștigat. Părinții mei au lucrat în Spania și sate întregi au ajuns să aibă supermarketuri, pentru că erau sută de români, care au început să consume acolo, care lucrau acolo. Deci case închiriate, case vechi în care nimeni n-ar fi stat, și închiriate cu sute de Euro. Deci până la urmă au avut și ei de câștigat... dar într-adevăr au fost salarii mai mari și la noi s-a simțit nivelul de trai crescut în țară, datorită banilor veniți din străinătate.

- B, C: Eu lucrez în Irlanda, am plecat din '97. Nu era așa trai bun în România. Nu se putea trăi. Am stat în lagăr trei ani, și după trei ani statul mi-a dat locuință. Eu plătesc numai curentul și apa, cât consum, atât. Pe atunci am plecat 45 de persoane, au plecat din Huedin, până-n Franța. Am trecut fără viză, am trecut nelegal. M-au dat înapoi de 4-5 ori. M-au trimis înapoi, iară am încercat, iară ... Și apoi am ajuns. Am stat o săptămână numai în TIR. N-am mâncat nimic, n-am băut nici apă ... O săptămână nimic, absolut. 45 eram, în TIR, în vamă ... Erau copii acolo, plângeau și ne-au scos afară. Odată ajuns acolo, e altă viață acolo. Acolo sunt bodiguard.

- B, C: La multe firme te duci la lucru, ai lucrat o lună-două și când ar fi să-ți primești salariul, îți spun că nu te angajează. Și așa pățești să lucrezi și banii să nu ți-i mai dea. Ce să fac, cum să mă duc? Nici n-am fost angajat, n-am avut curaj să mă duc nicăieri. Meseria mea e zidar, dar n-am calificare. Mai trebuia încă școală, că n-am suficiente școală pentru calificare. Eu am numai șase clase.

- F, C: Am lucrat la noi, la Huedin la ecologie, la Primărie. Am lucrat 12 luni de zile și m-au dat în șomaj, întreținerea la oraș, curățenie în oraș. Și m-au dat în șomaj. Am lucrat pe Legea 416 privind venitul minim garantat, dar acum nu mai sunt bani să ne plătească. Cam atât ne ține pe toți, cam un an pe fiecare.

2. Muncile femeilor

Diferențe în educația fetelor și băieților

- F, T: Femeile în multe comunități nu sunt lăsate să meargă la școală. Nu le lasă, pentru că se crede că nu știu ce o să devină. Se spune: fetele trebuie să facă doar câteva clase, și după aceea trebuie să se mărite.
- F, T: Așa sunt educate femeile. Mama nevastei, când aceasta are 11-12 ani, deja spune: „Învață să gătești, învață să faci curat, că mâine-poimâine te măriți. Și nu știi să faci nimic, ce o să zică bărbatul.” Femeia în bucătărie e șefă. Dar eu cred că ar trebui împărțite sarcinile...
- B, T: Chiar totul pleacă de la femeie. Practic, noi acceptăm treaba asta. Teoretic nu acceptăm. Practic suntem conduși de mult de femei, dar nu prea ne dăm seama.
- F1, T: Acuma pot să spun, eu sunt la început de drum, el este de 20 de ani în domeniul muzicii. Cred și eu ce a zis soțul meu. Normal, că el este capul familiei, mai mult după el merge. Noi, femeile mai mult dăm din gură dar el ... Normal, bărbatii iau și decizia ... M-a influențat foarte mult. Când vrei să faci ceva, orice vrei să faci, te lovești de bani. Dacă vii dintr-un mediu mai, știu eu, dar el nu a fost cazul. El a avut, au avut bunicii lui, care l-au finanțat, care l-au ajutat. Iar la mine au fost probleme mult mai mari în familie, deci eu n-am putut ajunge la vârsta mea să fac o facultate, că ne-am lovit de bani. Eu tot-tot am făcut alături de el. Mi-am început cariera târziu, ajutată de el. Am avut norocul, căci mai rari sunt bărbați, care țin la soție, sau încearcă s-o ajute, că majoritatea spun: „Stai la cratiță.”
- F1, T: Eu am vrut să vin în Timișoara, să vin la liceu sportiv. Fiind fată, nu m-au lăsat.
- B2, T: Da, nici la mine n-a fost sprijin din partea familiei. Am muncit ca să-mi plătesc taxele și orele ... Dimineață la școală, după masă la ore. Trei luni de zile a fost așa, înainte de bac. Și am reușit, pentru că am vrut. Trebuie să ai și puțin curaj.
- F, T: Dar poate fetele sunt educate altfel, de ce n-au atâta curaj, dacă ar fi nevoie de curaj ...?
- B2, T: Și sora mea putea să meargă la școală, dar n-avea voie să se plimbe singură. De exemplu de la școală venea acasă, dacă ieșea, ieșea cu noi, cu frații în oraș. Niciodată nu era lăsată singură. E obiceiul că să fură la noi fetele, și părinților mei de asta le era frică, să n-o fure cineva, și de asta n-avea voie să se iasă singură. Dar asta n-a fost o piedică să nu facă ce-și dorește. Ea n-a vrut să continue școala. A fost alegerea ei. Acum se descurcă mult mai greu decât mine, fără școală. Muncește, da. La un magazin, vinde, la un aprozar.
- F2, T: Nedreptatea ... N-avem de ce să facem o discuție inutilă, să vorbești de niște fapte, care oricum nu ai cum să le schimbi, toată lumea se lovește de ele, așa cum orice om trebuie să învețe, când e bebe, să meargă, așa trebuie să se lupte cu greutatea vieții.
- F1, T: Așa e, dar în momentul în care, să zic, ești femeie, poate te lupti mai greu și-nfrunți mai greu unele și altele.

Diviziunea muncii casnice între femei și bărbați

- F, T: În munca domestică sunt încă diferențe între femei și bărbați din cauza mentalității, adică mentalitatea omului, ca femeia să facă munca casnică. Aici e vorba doar de bărbat sau de femeie, nu e de etnie.
- B, T: Ba, eu cred că și de etnie, dar și de categorie socială, de exemplu, se știe despre cultura sărăciei unde sunt valorizate pozițiile de putere și masculinitatea, acolo bărbatul nu spală vase, nu dă cu mătura, cu aspiratorul, sau mă rog, cu ce are, îi e rușine să pună masa, îi este frică ce se va întâmpla dacă vine cineva, și vede că el, un bărbat, face de-astea.
- B, T: Dacă vorbim despre aceste medii, nu vorbim vorbim despre nație, vorbim despre o educație, vreau să-ți spun, că nici în familiile sărace majoritare n-o să găsești un bărbat fără venit care să facă aceste munci casnice, el consumă alcool și bea și alocația de stat al copiilor, care

practic este singura sursă de venit a familiei. Lucrurile astea nu le găsești doar în familiile de romi.

- B, T: Nevasta mea lucrează două slujbe. Una este de opt ore la serviciu unde e angajată, și celaltă de opt ore acasă. Ea a zis că teritoriul ei este bucătăria, eu n-am ce să caut acolo în zonă ... și de aia nu, n-am treburi nici cu bucătăria, nici la spălat. Aia e zona ei și de aia mă țin departe și apreciez ce face.

- F, T: O femeie care stă acasă, muncește mai mult, face mai multe chestii. Face curățenia, mâncare și toate cele, îi îngrijește pe copii, pe bătrâni. Și se îngrijește și de bărbat. N-are nevoie de nici o clasă pentru asta, și totuși face lucruri importante. Dar nu e recunoscută munca asta.

- B1, T: Acasă e o altfel de muncă. Adică lucrăm permanent, se lucrează permanent. În viața, în lumea de azi trebuie să lucrezi tot timpul, pentru că altfel nu poți să te afirmi. Asta e. Dar trebuie să și placă. Dacă-ți place ceea ce faci, este un ajutor, asta te menține. Îți menține psihicul, te menține pe tine fizic, să poți să mergi în continuare.

- F, C: Ne împărțim acasă treburile, dar nu ne obligăm unul pe altul. Eu știu ce am de făcut, treburi de casă, și el știe ce are de făcut, ca un bărbat, și eu ca o femeie. Deci eu nu-i spun lui, că știe ce are de făcut, eu știu ce am de făcut. Mai spală și el din când în când câte o farfurie. Și cu copiii, la fel, stă și el și stau și eu.

Muncile femeilor pentru venit

- F, T: Eu lucrez patru zile de dimineața până seara, deci de la 7 până la 12 noaptea. Patru zile sunt libere. În cele trei zile, dacă nu aveam de la țigani mașina, să ducă copiii la școală, eu nu puteam să duc fetița mea la grădiniță. Am lucrat și într-o fabrică, de italian, și să știi că n-am avut nici o discriminare, că-s țigancă, nu m-a făcut nimeni țigancă-n fabrică. Numai că am rămas însărcinată și nu s-a existat contractul cu ei. El știa că sunt însărcinată și trebuie să-mi dea banii ăia de natal. Dar asta nu era treaba lui, deci nu patronul dădea bani, că tot Primăria m-o plătit. Dar el totuși n-a mai făcut contractul cu mine. Am fost la confecții, am fost înapoi, dar n-a avut nevoie la lucru manual, la ce știam eu. Nu am mașină de cusut. Dacă nu mă pricep, nu pot să lucrez la acel material, că și ăla este scump, este o piele. Și m-am dus înapoi la bar, unde am mai lucrat și înainte. Pentru copii trebuie să facem și un sacrificiu, pentru că și pe vremea lor s-au sacrificat părinții noștri pentru noi. Dacă eu n-am făcut liceul, asta a fost vina mea. Degeaba acuma vreau să merg la școală când am doi copii, și să-nvăț, când nu cred că o să am timp. Atunci nu am vrut când aș fi putut. M-am angajat, și la 17 ani și jumate am lucrat și nu m-am mai dus la școală. Deci este vina mea.

- F, C: În mediatori sanitari s-a investit foarte mult. Eu sunt angajată din 2003, de atunci facem cursuri de formare, pregătire ca să fim noi prinși la rândul nostru, să lucrăm în comunitatea romă. De când activez, de vreo doi ani și jumătate, la noi au scăzut foarte mult avorturile, ceea ce e un lucru perfect extraordinar pentru femeile rome. Ca și mediator sanitar am lucrat foarte mult pe planificare familială, asta mi-a plăcut mie cel mai mult. Și am început cam de vreun an, după ce încep să prindă încredere, pentru că e foarte greu ca să mergi să lucrezi mediator sanitar cu o femeie de 30 de ani sau de 40 de ani, tu mai mică decât ele, să spui că ar trebui să se spele, sau să folosească metode contraceptive. Sunt foarte multe femei care nu vor să știe soții lor că eu le-am dus la Cluj la montare sterilet sau așa mai departe. Deci e o muncă foarte grea, am început, l-am început cu întâlniri. Ne întâlnim la o sticlă de suc, și începem să povestim ca și prietene. Ca să lucrezi cu romii, trebuie să aibă încredere în tine în primul rând ca și om. Trebuie să fii tu un model pentru ei. Dacă m-am dus în comunitate la început, poate prea aranțată, că mi-am zis, că

mă, e serviciul meu, mă duc și eu cu fustă mini, aranjată, parfumată... Dar nu le-a plăcut, au zis, „Mia e prea elegantă, Mia e prea așa”. Apoi am început să mă schimb. Și m-am dus mai întâi la femeile de care mi-a fost mai greu să mă apropii, la ele am lucrat prima dată, și le-am dus la cabinetul medical. Duc și persoane neasigurate, care nu beneficiază de consultație gratuită sau altceva. Doamna ginecolog care vine la noi este foarte de treabă, nu primea nici un ban din nici un parte, dar mă primea săptămânal și cu trei persoane. Le face ecograf, le pune sterilet, își face timp să vorbească cu ele, deci un majoritar, un român care n-are nimic de câștiga, își face timp și le-spune, uite îți montez steriletul, dar nu se întâmplă nimic. Deci vorbește frumos cu ele. Pentru femeile rome care-s la noi și fără școală și cu școală, asta contează foarte mult. Și încep să prindă încredere.

- F, C: Eu am lucrat acolo, am lucrat de la 16 ani, la cabluri și după aceea o dat faliment. Și după aceea m-am dus la Nokia. La Nokia ne-a angajat pe trei luni, și ne-a trimis acasă după aceea. Asta înainte să merg la croitorie, după aceea m-am angajat la croitorie. Și acolo au avut comenzi ce au avut, și pe fetele care ne-au angajat pe perioada aceea, în ianuarie și pe noi ne-au dat acasă acum. Lipsa de lucru, nu sunt comenzi, nu este nimica. Și patronul era rău. Striga, înjura. Era autoritar. Majoritatea femeilor de aceea nu stau acolo. Numai femei erau acolo. În depozit erau câțiva bărbați, acolo, doi-trei, dar în rest numai femei.

- F, C: Eu de la 18 ani am lucrat la cabluri, a fost primul loc de muncă. Eu am 22 și ea 21, sunt mai mare ca ea, dar ea lucrează mai devreme ca mine. Eu am mai continuat studiile, am fost la liceu și din cauză că am avut și probleme în familie mi l-am întrerupt. Am terminat 10 clase. Părinții au avut probleme, datorii, bănci, treburi. Au trebuit să plece în străinătate ca să poate să le plătească. Am rămas singură, doar eu cu sora mea. Din cauză că n-o avut o casă stabilă acolo, să mă poate aducă și pe mine, sau cu sora mea să mergem toți, nu ne-a dus. Și atunci eu am rămas acasă. Fără școală, fără nimic. În fine, m-am ocupat de casă o perioadă, până am împlinit 18 ani. Cum am împlinit 18 ani, m-am angajat câteva luni la o croitorie lângă noi și după aceea m-am dus cu sora mea unde lucra ea, că era angajată înainte. Și de atunci tot acolo am lucrat, trei ani jumate. Era muncă grea, era de stat mult în picioare, deci lucrai 8 ore, 9 ore pe picioare.

- F, C: Eu sunt din Aghireș Fabrici ... Am un copil de 5 ani jumate. Am terminat profesionala, 12 clase, am lucrat 5 ani jumate, într-un laborator de prăjituri în Cluj, că din Cluj sunt, și părinții mei. Cu părinții mei am avut noroc, că ei au avut în Aghireș un apartament. Soțul meu greu și-a găsit de lucru, chiar ieri, de luni a început la gunoi. Nu-i rușine să lucrezi ori și ce. Aș dori și eu un servici, oriunde. Aș face orice. Mă pricep mai bine la zugrăvit, dar și la bucătărie, la croitorie. La noi țiganii așa e. Mergem, muncim, cum putem. Așa o fi la toată lumea, dar mai rău e la noi, la romi. Mai sunt unii care se mulțumesc cu cantina și cu ajutorul social. Vina poate e și a noastră, trebuie să-ți dorești să ajungi ceva. Asta ne lipsește la romi, voința de a ne afirma.

Evaluarea rolurilor și trăsăturilor feminine

- F, C: De exemplu și maică-mea, degeaba ea poate că se pricepe mai bine la ceva, dar un bărbat dacă face lucrul ăla, el o să fie plătit mai bine, decât ea. Pentru că e femeie. Femeilor nu li se acordă aceleași șanse să demonstreze că sunt la fel de bune ca și bărbații.

- F, C: Femeia nu-i văzută de exemplu în postul de administrator ca și cum ar fi un bărbat.

- F, T: Cred că asta se poate și rezolva, adică dacă femeia știe să se impună, până la urmă o să-și dobândească respectul cu venit. Așa foarte bine poți să demonstrezi contrariul, chiar dacă toată lumea spune că ești femeie și niciodată n-o să fii la nivelul unui bărbat.

- F, C: Eu zic că-n primul rând la noi mai este mentalitatea, că locul femeii este la cratiță și ea trebuie să fie numai mamă, dar societatea s-a schimbat între timp și nu mai e așa, femeile lucrează, aduc venit, și totuși se mai consideră așa, că mai bine ar sta acasă.

- B, C: Mai ales la romi.

- F, C: Da, la romi e foarte accentuată această mentalitate. Ea trebuie să fie acasă, ea nu muncește ... de parcă ceea ce face nu ar fi muncă. Mai ales la romii căldărari și rudari. Femeia n-are voie să-și spună opinia. Așa e tradiția pe care trebuie s-o respecte.

- F, C: Cunosc și multe cazuri la români, care-s așa. Nu zic, că sunt bărbați și bărbați, nu generalizez, dar sunt unii bărbați, care încă mai consideră că femeia nu trebuie să gândească, că el gândește suficient pentru ea, serios vorbesc. Ca și cum ar avea un câine. Am observat asta la mine, în familie. Femeia, chiar dacă are de spus ceva înspre binele familiei, tot ultimul cuvânt îl are bărbatul. Deci a ei se anulează. Și femeile lasă pe seama lor ca să fie armonie în familie.

- F, C: Dar eu bănuiesc, că bărbații fac asta și dintr-un sentiment de frică. De frică că dacă femeile după aia ar avea mai multe drepturi, sau s-ar deștepta, atunci ar fi deasupra lor. Eu bănuiesc că e și o chestie de *ego masculin*.

- B, C: Nu cred că femeile sunt dezavantajate în general. Cred că asta se întâmplă în anumite domenii, și în anumite statusuri sociale. De exemplu, în construcții nu cred că ar sta bine o femeie, ca zidar. E deci, un domeniu, în care femeia este dezavantajată. În schimb în planificare teritorială nu se poate face diferențe între a fi femeie sau bărbat. Ci numai în funcție de aptitudinile pe care le-ai, de pregătire, de jobul pe care vrei să-l abordezi. Acuma depinde, fiecare om trebuie să decidă unde ar vrea să lucreze, să-și facă evaluarea: „Sunt în stare să lucrez pe postul respectiv, sau nu?”

- F, C: Sunt totuși anumite munci, pe care femeile nu le pot face, se ține și chestii de realitate. Acuma să nu fiu feministe și să ne-batem în pumn că noi putem să facem chiar orice, pentru că nu e chiar așa. Noi n-avem același randament ca și un bărbat. Adică nu că n-ar putea face, dar ar fi mult mai greu. În construcții sau ... la cărat de ceva, sau ca zilier, sau ... Eu zic, că totuși suntem structuri diferite, egali, dar diferiți. Mă gândesc acuma ... bărbați-s bărbați, construiți pe un anumit model, și femeile-s femei. Nu neapărat doar fizic, căci o femeie e înclinată spre alte lucruri, un bărbat e mai pragmatic, sunt două tipuri diferite. Într-adevăr pot fi și femei foarte pragmatice și bărbați mai visători, deci nu generalizez, dar totuși eu cred că există și diferențe și cred că există și joburi care pot fi foarte bine făcute de bărbați, și joburi care pot fi foarte bine făcute de femei. Acuma că o femeie vrea să facă un job, vrea să aibă un job, care ar fi făcut mult mai bine de un bărbat, asta nu înseamnă că e ceva greșit, sau nu înseamnă că nu poate și ea să facă la fel foarte bine. Mă gândesc eu că totuși există niște diferențe, care-s binevenite la un moment dat.

- F, C: Vedeți că adevărata problemă ar fi să-i acorzi șanse, să demonstreze că poate. Nu să pornești din start de la ideea, că tu nu poți, că ești femeie. Acorzi o șansă și s-ar putea să fii surprins.

- F, C: Mai suntem și mai sensibile, cu instinctul matern ... nu știu.

- B, C: Nu ne naștem cu aceste calități, dar le-dobândim. Sunt două sexe, masculin și feminin. Bărbatul are o structură, femeia are o structură, deci diferența trebuie să fie. Dacă am fi egali, n-ar mai fi diferențe între sex.

- F, C: Există astfel de gândire, din punctul de vedere al patronului, angajatorului, el se gândește, „o femeie tânără, de ce s-o angajez?” Se gândește că la un moment dat o să aibă un copil și atunci o să fie-n concediu, ceea ce lui nu se convină, că trebuie să plătească.

3. Accesul la muncă a romilor

Munca de jos

- F, T: Într-adevăr este o problemă, care pornește din socio-economic. Înainte de '89 existau legi, care pedepseau parazitismul și statul era obligat să ofere un loc de muncă pentru fiecare, totuși munca de jos era făcută de romi. După revoluție, cu privatizarea societăților economice, această problemă s-a acutizat.

- B, C: Consider, că e foarte important acest lucru, faptul că romii au lucrat înainte de '90 în anumite meserii. Dacă ne adresăm unor persoane de 45-50 de ani, care-și doresc un loc muncă, observăm că toți doresc să lucreze la mătură, în salubritate, în sensul că ei au muncit acolo și înainte de '90. Țiganii au fost și atunci la spălat WC-uri, la gunoaie, la drumuri. Și acum doresc să continue, chiar dacă a fost perioada asta de tranziție, trecerea de la regimul socialist la capitalism. Pe vremuri era acest concept, că toți suntem egali, și oficial nu exista atunci etnia romă. Dar percepția tot aia a fost că ei, țiganii, fac munca de jos, și ei au crezut că asta așa trebuie să fie, și alții au știut că asta e o muncă josnică, pe care n-o face oricine.

- B, T: Părerea mea este că, dacă vrei să muncești, găsești. Dar din zece țigani, la nouă nu le place munca. Eu sunt un exemplu. Așteptăm să ne ajute alții, să ne dea statul, ceva, cineva ... Să vină ceva din cer, dar munca nu le-a plăcut toată viața. Bișnița, dacă se poate, și apoi să ne cânte muzica, că asta e nația noastră. Țiganul merge o lună, două și după aia spune „Da, să mergă românul, eu nu mă duc pentru opt milioane, asta e puțin.” „Mai bine stau acasă. Oricum dă două milioane social, mai am banii de copil, mă descurc...” Nici la mătură nu le place. Se duce, că nu mai are-ncotro. Și acolo merge câteva, o lună, două, trei, și apoi îți zice, „Mai bine mă duc-n Italia la cerșit.”

Meseriile tradiționale

- F, T: Au dispărut micii meseriași din mediul lor, cei care făceau măturile, care făceau muncă de „bádogos”, nu știu cum se zice în românește ... și existau acele mici cooperative, unde puteau să lucreze acești mici meșteșugari, care acum s-au desființat.

- B, T: La festivalul de artă țigănească din Timișoara m-am întâlnit și cu reprezentanții Organizației Meșteșugarilor Romi și s-a pus problema, de ce meșteșugarii romi nu se organizează în piețele din fiecare oraș, de ce nu au acces ei la piață, de ce nu au un mediu de desfacere pentru produsele lor? Deci avem meșteșugari și azi, dar problema este că ei nu au acces la piață, nu își pot vinde marfa.

- B, T: Dacă romii ar fi avut un alt nivel de trai, sau s-ar fi canalizat pe alte chestii să învețe din suflet, de la părinți, situația lor ar fi fost alta. Dar pur și simplu noi aveam un alt mod de viață, eram obișnuiți să fim nomazi. Dacă am fi avut alte modele de la început, un alt nivel intelectual, am fi putut învăța și alte meserii.

- B, T: Romii nu prea sunt trași de inimă să mergă la școală. Sunt obișnuiți să plece dincolo și așa.

- B, T: Da. Și la noi, și la noi a fost meseria tradițională, pentru că părinții mei, bunicii mei au fost lucrători în lemn. Am lucrat orice din lemn. N-am mai putut să trăim din el și a trebuit să ne schimbăm meseria. Când a venit colectivizarea s-a băgat bătrânul la colectiv, alții au venit la oraș, noi ne-am făcut câte o meserie nouă, și le-am lăsat pe cele vechi, pentru că nu s-a mai putut trăi din el. Bunăoară, chiar dacă eu aș face meseria asta, nu există o piață în județul Timiș, unde

să mă duc să-mi desfac marfa. Și ceea ce aş face, nu mai are valoare, nu se poate vinde la un preț bun, nu se merită, nu mai are valoare. Și în primul rând îmi trebuie autorizație, iar autorizație nu se eliberează, după ce știu eu, dacă nu ai cel puțin 10 clase la ora actuală. M-am lovit de asta.

Educația fetelor rome

- F, T: Și la liceu sunt locuri speciale, la fiecare nivel pentru elevi romi. Dar ei nu vin, pentru că în general tradiția nu le permite... Eu respect tradiția și cultura romă, dar mie mi se pare o atrocitate să-ți căsătorești copilul la 11 ani, pentru că e copil. Ce înseamnă dezvoltarea organismului uman, cât că ești băiat, cât că ești fată? La 11 ani, organismul este altfel, nu cred, că este pregătit pentru o maturitate, ce-nseamnă viața de om căsătorit la 11 ani. Nu știu. Poate e o greșeală.

- B, T: Eu zic că nu se mai susține acuma tradiția asta, chiar la 11 ani. În zona mea cel puțin nu-i.

- F, T: Sunt cazuri în care se cumpără fata, tu ai un băiat și eu am fata, și se cumpără fata de mică, de la trei ani, fata n-o măriți cu altul, că este a mea. Sunt promise în general, sunt promise undeva de la 2-3 ani. De obiceiăștia bogății ...

- B, C: Asta depinde de neamuri. Pe noi ne puteți categoriza în mai multe triburi, pentru că așa am fost împărțiți. Am fost împărțiți de când lumea, de când știu eu, am fost împărțit pe meserii. Am fost lemnari, am fost aurari, am fost argintari, am fost ferari, am fost maestori din lemni, am fost maestori în oase. Toți-s țigani, dar fiecare are specificul lui, și e foarte greu să pătrunzi dintr-o parte-n alta. De exemplu eu, nevorbitor de limbă, foarte greu pătrund în cercul ăla, între țiganiiăștia, care vorbesc limba, sauăștia care fac căldării, foarte, foarte greu pătrund în partea aialaltă, unde se lucrau – acuma s-a pierdut –, unde se lucrau oasele, ș.a.m.d. Fiecare are direcția lui, din cauza aia. Bunăoară la noi, la țiganii mei, de când lumea și pământul nu s-au cumpărat fetele sau copiii. La țiganii căldărari se cumpără și-n ziua de astăzi.

Romii care s-au afirmat

- B, T: Acuma în funcție și de zonă, romii au lucrat diferite munci, trebuie să ne uităm un pic pe zonă, nu putem să generalizăm la nivel de România. Atâta timp, cât în zona Banatului oamenii au fost deportați sau mutați din alte zone ale țării, normal că aici totul s-a dat peste cap. Primele grupuri, ce au fost lovite, logic au fost romii, și asta a decurs și din gradul lor de școlarizare. Dar pe vremuri nu se ținea cont foarte tare de nivelul de școlarizare pentru un anumit loc de muncă, mulți dintre romi au lucrat la Electromotor, la bobinaj, neavând poate nici măcar două clase. După '90 aceste lucruri s-au schimbat, multe lucruri au intrat în făgașul lor normal, dar fără a da ocazia, și aici nu numai romilor, să-și schimbe meseria, să treacă la altceva în momentul în care și-au pierdut slujbele din vechile întreprinderi.

- B, T: Apropo de oameni, care sunt angajați, în Timișoara există mulți oameni care au ajuns undeva, deci care au pornit de jos și au ajuns să aibă foarte mare influență în acest oraș, dar care nici nu își recunosc etnia. Cred că ar ajuta foarte mult, ca acești oameni să facă acest lucru. Dar nu fac asta, pentru că dacă ești rom, ești asociat cu ceva de jos, ceva inferior, și după ce ai ajuns, ești acolo sus, nu vrei să-ți mai amintești de asta.

- B, C: Eu lucrez în asistență socială, și pârghiile unui asistent social de a rezolva problema unei familii sunt foarte dificile... Te bați de spital, de primărie, de Agenția Locală de Ocuparea Forței de Muncă, de poliție, de școală, deci de fiecare instituție în parte. Ca să rezolvi acea problemă, trebuie să mergi cu familia. Toate se leagă. Nu rezolvi un aspect, nu le poți rezolva pe celelalte.

- B, C: Bine, acum problema este că sunt limitate atribuțiile pe care noi le avem, cu privire la romi. Tocmai pentru ca să nu ajungem cumva într-adevăr să fim o putere care să poată lua și o hotărâre și o decizie. Ce vreau să spun, că în pragul alegerilor, atunci suntem cel mai bine văzuți, pentru că putem mobiliza mii de oameni care reprezintă mii de voturi. Eh, în momentul ăla trebuie să știm să cerem ceva concret. Noi am demonstrat în Aghireș că se poate, doi consilier romi sunt acum în consiliu. Ei și-au dat seama de puterea pe care avem noi datorită lor. E un pericol pentru ei, și de aia nu ne lasă să prindem un pic de putere. Am făcut proiectul cu proprietățile, am făcut proiectul cu buletinele, certificatele de naștere, certificatele de deces, la proprietăți 40 de dosare am făcut, 40 de dosare de proprietăți măsurate. Păi, nu-i ceva pentru romii pentru care nu s-a făcut nimic niciodată?

- B, C: Asta am vrut să vă spun, cine face meseriile astea, pe care le facem noi, expertul rom, mediatorul sanitar, mediatorul școlar, nu poate să facă numai pentru bani, asta-i clar. Îi și sentimentul, îi și dragostea de semenul tău. Bucuria în momentul în care lucrezi și vezi un rezultat. Mă-nțelegeți? Când vezi că amărâtul ăla începe să se spele sau vine la mine și îmi zice: „Mă, vreau să trimit copilul ăsta la școală. Bă, tu ai relații mă, bagă mă copilul ăla la școală, că-ți dau un lanț de aur, mai bagă copilul ăla la școală.” „Dute măi, că nu-mi trebuie nimica, hai să-i facem dosarul.”

- B, C: Acum lucrăm cu domnul de la Asociația Romilor, am făcut două proiecte unul pe calificare, altul pe sănătate. Dar e foarte greu, n-au avut școală, acum am vorbit cu mediatorul școlar, la a Doua șansă să încercăm să-i băgăm, dar nu au încredere, nu au încredere în noi, pentru că se mișcă foarte slab sistemul. Noi ca experți romi, nu avem un suport. Deci eu mă duc și mă lupt cu primarul, mă duc și mă lupt cu consiliul local. E foarte greu cu instituțiile locale cu care trebuie să lucrăm. Nu-mi dau seama de ce. Probabil că mulți nu au școală, sau o calificare, și sunt respinși din cauza asta, dar noi care totuși am ieșit un pic mai sus, ne opresc și pe noi. Mă înțelegeți? Și atunci cum să mă duc, cum eu să-l duc pe omul, că hai omule la muncă, dacă eu sunt oprit și nu am puterea să-l ajut. Se împiedică treaba asta, și atunci romul ce face, merge după ciuperca. Îi convine. Sau când vine toamna merge la sapă la români, îi dă o sută de mii pe sapă și o mâncare. Cei care lucrează de la noi fac naveta la Cluj cu trenul și cam atâta. Deci împiedică și chestia asta căutarea unui loc de muncă. Dacă n-am bani, n-am bani de tren, n-am bani de mâncare în ziua aia, ce facem? E foarte greu. Rămâne piața neagră. Lipsa de școală, de calificare ... și sunt și prejudecățile din partea angajatorilor, suntem dați deoparte pentru că suntem romi. Unde să mergem? Am mers să stăm la audiență la domnul prefect, am stat o zi de dimineața până seara să cerem locuri de muncă. Am mers cu o firmă, am un băiat care are firmă de construcții. Altceva nu cerem, numai de lucru, că-i angajam pe romi, am calificat 18 romi în zidărie.

- B, T: Dar ideea este că față de romi mai există și o reticiență. Se crede că țiganul este rău și este slab și trebuie să fie acolo jos, unii nu i-au în considerare că și noi suntem tot cetățeni români, dar de etnia romă. Unii dintre majoritari, să spunem așa, cred că romii, și chiar cu funcții, cred că romii trebuie să fie tot acolo jos, orice ar face. Am organizat o campanie la nivel de minicipiu, „Arată că ești educat”. Unii oameni au înțeles mesajul transmis, alții n-au înțeles. Oricum este o muncă titanică ceea ce facem, pe care mulți oameni nu o apreciază. Câteodată reușim, câteodată nu reușim, dar important e că încercăm, și ne simțim bine când vedem că oamenii de etnie romă apreciază că ne luptăm, cu toate că de multe ori ne luptăm cu morile de vânt. Ideea e că, dacă romii ar fi uniți, ar fi o putere, dar romii nu sunt uniți, din păcate. Să sperăm că prin noi, care suntem la ora actuală, o să încercăm să-i facem să fie uniți, să le dăm un exemplu pozitiv și atunci vor avea încredere în noi, pentru că încrederea se câștigă greu și se pierde foarte ușor.

Dezavantajele romilor în domeniul ocupării

- B, T: Nu cred că dacă un rom se duce la un agent economic și nu-și cunoaște drepturile, să reușească să se angajeze. Asta-i problema. Patronul îl privește ca pe un naiv. E foarte important că omul să fie informat. Să știe, să cunoască.

- B, T: Dar să fim realiști, că există nedreptăți. Te lovești de ele. Nu poți să zici, că nu te lovești. Ești rom, ești nu știi de unde, ești marginalizat. Deci ai de luptat cu aceste nedreptăți, știi?

- B, T: Dar ce vreau să mai zic este că nu trebuie să fii rom, dar ești brunet, și aici în țară, scurt: ești țigan. În momentul când ești brunet, că ești femeie sau că ești bărbat ... Hopp! ai niște minusuri. Este clar, că ai niște minusuri.

- B, T: Eu nu văd acolo minusuri. Minusuri față de ce? Dacă eu mă duc pe stradă acum, ce minusuri am față de restul lumii?

- B, T: Poți să fii și țigan și să miroși reprezentabil, e okay. Dar tot te percep ca și brunet, și aici este minusul.

- F, T: Nu e adevărat ... Nu e vorba de o percepție sexuală, ca să zic așa, dar în cazul meu e ideea de bronz, care mie mi se pare interesantă, incitantă, pozitivă ... .. de ce să aibă asta un impact negativ?

- B, T: Să spun, de ce. Pentru că-n momentul când vezi acest brunet, care este îmbrăcat frumos, sau nu, sau îmbrăcat decent, îmbrăcat normal, poate că omul de rând, poate că omul peste vârsta a doua, a treia se ferește să se apropie de el, pentru că asta a-nvățat el de o grămadă de timp, când el e frică să nu-i fure poșeta.

- B, T: Eu sunt mediator, între agent economic și beneficiar. Deci eu urmăresc situația, că omul la început nu vrea să se lase.... Până la urmă zice, „Haideți, încercăm!” Suntem totuși mult mai evaluați. Eu de fapt încerc să-l sensibilizez pe patronul respectiv, să îl fac să înțeleagă, că el este un om egal ca și ceilalți. Înțelegeți? Și până la urmă zic: acceptă. Haideți, să vedem o zi! Termen cel mai scurt, și poate după o zi e mulțumit. Eu nu mă bazez pe partea asta să zic, a legalității... legal nu ai voie să faci discriminare, știți? Dar asta nu este suficient. Și atunci trebuie să încerci să-l pătrunzi, să-l faci să se gândească la latura asta, să-l privească în mod egal, deci lucrez la sentimentele lui. Foarte greu ...

- B, T: În unele familii este mentalitatea greșită, că suntem marginalizați, dar ei nu se pot încadra în societatea aceasta, să zicem românească, datorită faptului că au tradițiile și obiceiurile de-alea urâte, că nu le place munca și că transmit și copiilor acest lucru. Dacă tata și mama n-a muncit, de ce să muncesc eu? De ce să muncesc, oricum nu mă primește nimeni? Dar eu cred că acești oameni n-au încercat niciodată să se angajeze, să se ducă să bate la ușă și să se angajeze, să se ducă să studieze, să meargă la școală și să se cultive, și atunci ei trăiesc cu impresia că sunt marginalizați, dar asta e o greșală.

- B, T: Eu am o mică firmă. Și văd țiganii noștri, nu vor să muncească, dar vor să trăiască un trai decent, un trai bun, un trai fără griji, fără probleme. Dacă-i chem, dacă le spun: „Hai să-mi faci...” Păi da, „Cât dai? Nu-ți bați joc de mine, de munca mea”. Deci vor să aibă un trai bun, un trai decent, un trai fericit, fără probleme, dar nu fac nici un efort. Nu, domnișoară, sau doamnă, trebuie să spunem lucrurile pe față, și trebuie să recunoaștem.

- F, T: Eu nu-nțeleg așa. Ce firmă e, ce servicii le oferiți, care este salariul și ce trebuie să facă oamenii aceea? Trebuie să cunoaștem toate astea. Poate nu-i plătiți adecvat, poate nu sunt condiții bune de lucru.

- B, T: Acuma, chestia cu patronatele, și patroni și tot ce implică chestia asta să angajezi. Uite, eu cel puțin cunosc doi patroni de hotel, sunt romi, dar fiindcă nu vor să sperie oamenii, nu vor să angajeze numai romi.
- B, T: Noi plecăm cu handicap, pentru că printre romi sunt foarte puține persoane, care sunt calificate într-o meserie. Aici e problema, pentru că etnicii germani, etnicii maghiari sunt oameni calificați. Deci au mai multe persoane, care sunt calificate la într-o meserie, ori romii, în afară de artiști și mici meșteșugari, din păcate nu sunt. Deci vă dați seama, aici este problema. Noi nu putem, noi doar discutăm, discutăm. Nu-i nici o problemă, discutăm. Dar eu tind să cred, că o să mai avem nevoie de cel puțin încă de vreo 20 de ani, până când se va schimba ceva. Suntem generația de sacrificiu. Atâta timp, cât minoritatea romă nu înțelege că, copilul de mic trebuie să meargă la școală și să aibă o bază, pentru că de-acolo se pleacă totul, nu se va schimba nimic. Eu dacă nu am o cultură, eu nu mă pot califica la nici o meserie, dacă nu am școală nu pot să stau de vorbă cu nimeni. Nu mă bagă nimeni-n seamă. Trebuie să ne schimbăm și noi.
- B, C: Dacă țiganii noștri nu au bani, preferă să nu meargă la cursuri de formare, chiar dacă acesta este gratuit. Pentru că poate că sunt cu stomacul gol, sau copilul plânge în casă de foame, și atunci mai bine încearcă să meargă la o săpă, sau să strângă un fier, și să aibă de mâncare pe ziua aia. Problema majoră este legată de un lanț vicios în care omul se învârte, și nu mai răzbate și nu se poate ieși din acel cerc vicios, pentru că una fără alta nu merge. Și mai e și un lucru interesant, pentru că dacă nu joci cum vor alții, cam pierzi de multe ori.
- F, C: Este o problemă și la nivel stat, de cum promovează statul grupurile dezavantajate, și cum îi ocrotește. Și din cauză că acest lucru lipsește, oamenii privesc în felul acesta sau au anumite prejudecăți și îi consideră inferiori pe romi. Cred că ar trebui să fie sprijiniți mult mai mult și să li se acorde șanse egale.
- F, C: Consider că este o problemă din ambele puncte de vedere, deoarece chiar dacă există stigmatizare din partea societății, de foarte multe ori persoanele de naționalitate romă se autoexclud din anumite cercuri. Având probabil aceea frică de a nu fi excluși de către alții. Consider că ar trebui să se lucreze și la nivel psihologic pe minorități, astfel încât să aibă mai multă încredere în ei.
- B, C: O părere generală, consider că ceea ce se-ntâmplă nu este dorit, dar este un fenomen natural, trebuie avut în vedere și contextul social și economic în care persoanele de etnie romă se dezvoltă. Poate că din punctul acesta de vedere, egalitatea de șanse cu restul lumii, care este relativ destul de mică, poate fi promovată dacă se acordă o importanță deosebită valorilor promovate în societate, inclusiv prin media. În schimb, de foarte mult ori auzim foarte multe mesaje negative în legătură cu diverse minorități, sau cu diverse conflicte, conflicte etnice. Ar trebui puse în vedere și părțile pozitive mult mai mult. Din punctul acesta de vedere știrile de la ora cinci bănuiesc sau multe alte știri care își fac un adevărat subiect din aceste conflicte, sau aceste probleme, agravează foarte mult această situație și desigur că fiind vehiculate aceste informații foarte des, acestea influențează în mod conștient sau inconștient comportamentul nostru. Și probabil că toate aceste probleme vor putea fi depășite mult mai ușor odată cu trecerea timpului, fiindcă timpul probabil că va ajuta să se schimbe ceea ce se numește mentalitate. Și probabil că atunci când se vor schimba anumite generații care încet-încet probabil vor accepta mai ușor diferențele și vor învăța să speculeze să folosească diferențele în folosul lor, în folosul societății respective. Un bun exemplu din punctul acesta de vedere mi se pare minoritatea neagră din SUA, care a reușit în aproximativ 30 de ani să se reclădească, să revină din spate. Ar trebui să învățăm foarte multe din acel model.

- F, C: În timpul lui Ceaușescu a fost bine ... acum probleme cu serviciu nu avem, am trei băieți, două fete, sunt mari, copiii lucrează, băieții toți ... Până la revoluție am avut apartament, dar m-am îmbolnăvit, a trebuit să ne vindem apartamentul din cauză, că pe soțul l-au dat în șomaj. Soțul lucra la fabrica de sticlă din Turda. Deci cu serviciul n-au fost probleme. Copiii mei totdeauna au fost respectați. Au mai avut mici probleme, dar i-am învățat că trebuie să stai cu nasul aplecat un pic, dacă vrei să mergi înainte. Dacă noi romii stăm să batem cu pumnul pentru drepturi, numănu-i place.

- B, C: Sunt foarte mulți în comunitatea de romi în Iara, dar puțini au locuri de muncă și asta e problema acolo. Pentru a li se rezolva problemele și ei trebuie să facă ceva. Nu doar cineva să facă pentru ei. Ei așteaptă foarte mult și nu vor să facă nimic, deci asta-i problema. Dar dacă ne gândim, nici nu prea ar avea ce să facă. Romii nu prea au proprietăți. Și care au, nu prea muncesc proprietatea, pământul de exemplu. Lipsă de bani și de fonduri. Puțini, sunt câțiva, care vin la oraș ca să lucreze. Și nu se pune prea mult bază pe școală aici, și în școli este educația cam ... Nu prea se mai face cum se făcea școală înainte. Acuma dacă vrei să mergi la școală, mergi dacă nu, nu. Nu te-obligă nimeni. Sunt familii, care n-au suficiente posibilități să trimită copiii la școală.

- F, C: Dar eu cunosc romi sau țigani, care-s mult mai deștepteți ca un român. Și cunosc și români care sunt hoți, criminali. Nu cred că poți să spui cuiva, că preferă să cerșească, sau preferă să adune gunoi. Se întâmplă și în străinătate, ca să supraviețuiască, cerșește, dar poate face asta în loc să fure. Ei consideră că e o modalitate mai bună de a cerși în loc de a fura.

- B, C: Eu pot să dau și un exemplu, pentru o comunitate din județul Cluj, niște romi au vrut să se angajeze la firma de salubritate, și chiar și acolo li se cereau studii de opt clase. Deci nici acolo nu poți merge în ziua de astăzi, n-ai ce să faci, nu poți să te angajezi. Copiii mici în familiile de romi sărace sunt puse ca să-și câștige existența, să ducă un ban în casă și de astea n-au timp de școală.

CAPITOLUL II EXPERIENȚELE DISCRIMINĂRII

Necunoașterea antrenează sentiment de teamă. (Bărbat, Timișoara)

Discriminarea începe de acasă. (Femeie, Timișoara)

Toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi. Ele sunt înzestrate cu rațiune și conștiință și trebuie să se comporte unele față de altele în spiritul fraternității. (Declarația Drepturilor Omului, articolul 1¹)

Interzicerea discriminării este instituită la nivel european (Convenția Europeană a Drepturilor Omului) totuși, tratamentul inegal și nedrept ca formă de marginalizare este un fenomen prezent de zi cu zi în lume și în societatea democratică nu numai română. Aducerea la suprafață a confruntărilor personale cu situații discriminatorice ale persoanelor care au participat la cercetarea de tip focus grup este esențială, deoarece numai vorbind despre acestea putem rupe

---

¹ http://www.onuinfo.ro/documente_fundamentale/declaratia_drepturilor_omului/

tăcerea, putem informa și forma societatea majoritară în vederea eliminării oricărei forme de discriminare.

Interviurile de grup ne-au arătat faptul că distincția existentă între discriminare și prejudecată din literatura de specialitate nu este percepută la fel de către persoanele cu care am discutat. Din dialogul cu ele reiese că prejudecata și discriminarea sunt sinonime în viziunea lor. Noțiunea de prejudecată (ideile preconceptuate, adesea eronate, adoptate de un grup vizavi de celălalt grup / celelalte grupuri fără cunoașterea directă a faptelor) se suprapune cu noțiunea de discriminare (care se concepe a fi un set de tratamente diferențiate, bazate pe evaluarea negativă și ierarhizarea inferiorizantă a unei persoane sau unui grup / unei etnii). Experiențele trăite, cele din prezent și trecut ale devalorizării sunt percepute prin prisma sinonimității între noțiunea de prejudecată și cea de discriminare.

Această distincție re apare și în perceperea trecutului apropiat. Participanții la interviurile de grup simt o ruptură în privința prejudecăților și a discriminării. Perioada comunistă cu toate defectele și discrepanțele sociale este considerată ca o perioadă în care obligativitatea muncii și educației sociale îi sprijinea pe romi. Unele persoane vorbesc despre „acutizarea” prejudecăților și despre faptul că aceste prejudecăți au devenit în ultimii douăzeci de ani din ce în ce mai violente. Dar noi putem afirma, că de fapt nu prejudecățile, ci acțiunile discriminatorii au devenit mai violente.

Din discuțiile purtate în jurul temei discriminării ne putem da seama că în opinia participanților tratamentul nedrept al femeilor de etnie romă nu este considerat o problemă majoră. Această viziune rezultă atât din faptul că în cazul romilor, indiferent de gen, cel puțin în discuțiile publice, primează percepția discriminării în termeni etnici, cât și din situația în care – chiar dacă se observă câteva nedreptăți cu care se confruntă femeile – acestea sunt clasificate drept normale, acceptabile.

Parcurgând interviurile transcrise din punctul de vedere al opiniilor și experiențelor legate de discriminare, în cele ce urmează am structurat fragmentele extrase din interviurile transcrise în următoarele sub-capitole: (1) Discriminarea și prejudecățile; (2) Cauzele și efectele discriminării etnice; (3) Domenii de manifestare ale discriminării.

1. Discriminarea și prejudecățile

Respingerea bazată pe necunoaștere

- B, T: Despre discriminare vorbim în următoarea situație, în care, un majoritar, da, și un cetățean de etnie romă, amândoi economiști au aceeași universitate, se duc și dau concurs pentru un post de economist. Angajatorul are de ales între două persoane, care au aceeași calificare profesională, sunt la același nivel de competență, dar unul este de etnie romă și unul este român. Și atunci intervin prejudecățile, în procesul de decizie intervine și un factor, care este afectat de anumite prejudecăți stereotipe, și anume că ar prefera ca să angajeze un român decât un țigan, pentru că există anumite prejudecăți și stereotipii negative, care mă afectează uneori în unele decizii. Există această posibilitate ca în funcție de cultură, de educație, de experiența contactelor pe care angajatorul le-a avut cu persoana din etnia respectivă, el să fie afectat oarecum. Dacă a avut experiențe negative, sau din contra, n-a avut nici un fel de contact, nu există o cunoaștere, necunoașterea duce la sentimentele de respingere.

- B, C: Aș zice că la nivel înalt romii se pot infiltra datorită eficienței, că de obicei prejudecățile sunt relativ mai mici, la niveluri foarte foarte mari. Aș zice că cel mai loviți sunt la un nivel mediu. Și acolo probabil că aceste influențe vor fi simțite mai mult, aceste prejudecăți. Și la nivel scăzut aș zice că nu neapărat foarte mult.

Discriminarea la angajare

- B, T: Nu pot să zici nici unui angajator: „Domnule, de ce cauți, de ce îți trebuie ție femei, sau de ce îți trebuie numai bărbați”, pentru că sunt slujbe care se pretează mai bine la unul sau la altul, sau știe patronul despre ce e vorba. Eu n-aș vorbi despre discriminare nici de sexe, între femei și bărbați, și nici între etnii.

- B, T: Eu sunt român, aparțin etniei aromâne, dar tot nu se poate chema egalitate cu românul.

- B, T: Eu vroiam să fac o comparație, între copilul, care este instituționalizat și ceilalți copii. De exemplu eu mă ocupam de integrarea tinerilor și lucrez și-ncontinuare. Lucrez și la Deva. Dacă eu mă prezint ca venind de la un program de integrare a tinerilor, se uită lumea la mine ciudat. Clar. Există prejudecăți în mentalitatea omului.

- F, T: Prejudecăți există. Normal.

- F, C: Acolo, la firmele transnaționale au un alt mod de gândire. Aici sunt implicate persoane mult mai deschise spre diversitate. Dar dacă vorbim de un SRL, oricare, de aici din Cluj, ei sunt altfel.

Sursele prejudecăților

- B, T: Absolut, la fel, la fel cum au fost pe o perioadă foarte lungă încurajate școli din ghetouri. De ce? De ce s-au simțit romii confortabili acolo? Au fost invocate diferite exemple sau diferite motive de genul, că este mai aproape de comunitate, se simt mai bine între ei. Dar de ce? Pentru că școlile majoritare au fost segregate și copii romi au fost supuși la diferite prejudecăți.

- B, T: Părerea mea este, că mediul de socializare are impact asupra dezvoltării indivizilor în general. Iar referitor la alegerea unei profesii, pentru a ajunge să discutăm despre discriminare, trebuie mai întâi să luăm doi factori, și anume: educația și cultura. În comunitățile tradiționale rome ei nu au o cultură a școlii, nu merg la școală, și nu aspiră spre anumite profesii, ca să pot să ajungă în competiție cu majoritarii pentru un anumit post. Eu vorbesc de discriminare în momentul în care două persoane cu aceeași educație, aceeași calificare profesională dau un concurs pentru același job, și este preferat cel român. Aici ar trebui să observăm anumite prejudecăți, care afectează inconștient, dar poate și conștient, o preferință pentru cel care face parte dintr-un anumit grup etnic. Deci acolo putem vorbi despre discriminare, când între două persoane de aceeași calificare, există o preferință afectivă față de cel care este din grupul etnic din care și tu faci parte.

- B, T: Într-o oarecare proporție prejudecățile vind din școală. Dar școala are de luptat cu alți factori foarte puternici ... Cu televiziunea, care distruge multe lucruri, care sunt la școală.

- F, T: Și internetul.

- F, T: Dar și prejudecățile din familie.

- B, T: Da, și nu le poate rezolva singur.

- F, T: Iar aici intervine prejudecata din familie din diverse medii. Nu vorbesc de jos, sau de sus. Vorbesc de sus până jos, dacă vreți, pe toată ierarhia. Cu asta ne luptăm zi de zi în școală.

Discriminarea pozitivă

- B, C: E cert că discriminarea la rândul ei atrage o altă discriminare, că atunci când încerci să izolezi un grup, grupul acela va avea idei de apartenență și totodată se va considera în afara celui alt grup. Și din punctul asta de vedere discriminarea pozitivă de cele mai multe ori stigmatizează și creează acel sentiment de diferit față de celălalt, și asta poate dăuna celorlalți membrii și persoanei în cauză.

- B, C: Asta depinde, aici a-și putea spune, și de discriminarea pozitivă excesivă, pentru că la un moment dat, să luăm societatea română și să vorbim de măsurile afirmative care s-au luat în favoarea studenților de etnie romă sau a elevilor de etnie romă. Dar la un moment dat sunt binevenite, pentru că mi se pare corect, că o societate care pe lungul unei perioade cât se poate lungi a discriminat etnia sa, sau nu i-a oferit avantajele pe care le oferă o societate democratică, modernă, etc. Mi-se pare normal ca să existe o acțiune afirmativă compensatorie. La fel s-a întâmplat și în State, dacă este să luăm măsurile afirmative.

2. Cauzele și efectele discriminării etnice

Gândirea despre alteritate

- F, T: Vorbeam cu colega, și ne-am și contrazis, am și dezbătut. Eu cum văd. Într-adevăr este o problemă, care pornește din socio-economic, dacă înainte de '89 existau legi, care pedepseau parazitismul și statul era obligat să ofere un loc de muncă pentru fiecare cetățean, dar unde munca de jos era făcută tot de romi, după revoluție cu privatizarea societăților economice, lucrurile s-au acutizat. De exemplu măturătorii, pentru că înainte erau obligați să lucreze, dar tot la munca de jos, cum se spune. Acuma nici măcar asta nu e, pentru că există prejudecăți, care din păcate în acești 20 de ani s-au acutizat și au devenit chiar cu violențe, au ajuns la violențe. Azi dimineața, de exemplu, am văzut că-n Covasna iar se întâmplă niște lucruri urâte.

- B, T: Nu generalizăm, nu putem pune pe o etnie o etichetă, fiindcă astea se întâmplă, românii se tai în trei de numa-numa', poate moldovenii în campionii, nu știu, la ProTV, la știrile cu aia încep și acolo se termină, deci toți fac nebunie și într-o societate până la urmă, cauzele sunt altele decât naționalitatea. Eu foarte rar am auzit, deci numai la conflictele alea etnice, care „Hai, să-i rupem pe ăilalți”, când înși găști, dar altfel, la modul individual nu se întâmplă așa, nu se ține cont de chestia asta, dacă ești de o etnie sau alta, și dacă facem o situație, o anumite naționalitate mai violentă decât cealaltă, eu nu știu care să fie campion, poate-s chinezii, poate-s arabii, poate-s negrii, poate-s americanii. Cine știe? Deci asta nu se compară. După mine, hai să zicem, că toți au și plusuri, și minusuri.

Discriminarea între romi

- B, T: Și există și discriminare în rândul acestor neamuri de romi, nu doar în exterior, mă înțelegeți? Și raportarea noastră la exterior și din interiorul comunității, în sensul că dacă acuma, imediat după '90 nu te-ai dus și tu dincolo în Germania ai rămas ăla sărac, ai rămas ăla fraier.

Dezavantajele multiple ale femeilor

- B, T: Aș vreau să spun, că dacă vorbim despre medii, familia este în același medii, nu vorbim vorbim despre nație, vorbim despre o educație, vreau să-ți spun, că nici în familiile sărace majoritare, n-o să găsești un bărbat, care nu aduce venit, nici un fel de venit în casă, care consumă alcool și își bea și alocația de stat al copiilor, deci practic asta e singura sursă de venit a familiei respectivă este alocația de stat, deci nu o să găsești nici la majoritarii din aceste medii bărbați care să facă acasă ceva. În momentul-n care încasează alocația de stat, banii se duc la capu familiei, normal, care trebuie să bea, n-au nici un bani în casă, și el niciodată nu o să facă ceva util la casă.

- B, T: Ba, eu cred că ține și de etnie modul în care se tratează femeia, dar și de categorie socială, de exemplu, se știe despre cultura sărăciei unde sunt valorizate poziții de putere, unde masculinitatea este așa, privită pozitiv, și bărbatul ar trebui să spele vase, să dea cu mătura, cu aspiratorul, sau mă rog, cu ce are. Deci e vorba și de, dacă ne raportăm la romi, de rușinea să pună masa un bărbat, dacă vine cineva. Nu.

- F, T: Într-adevăr în cadrul familiei, femeia romă duce greu din acest punct de vedere. În sensul că se ocupă și de partea casnică și de multe ori o vedem profesând în piață, mergând pe câmp, sau făcând comerț, chiar dacă are sau nu are viză, sau ce se mai plătește acolo-n piață pentru a supraviețui. Dar eu lucrând, pe cum am mai zis, lucrez la o școală generală și în special lucrez cu elevi de origine romă... Ideea este că, ei neavând cunoștințe de multe ori minimul-minimorum, pentru că educația nu reprezintă un punct forte, din păcate-n familie, în familia de origine romă în majoritatea cazurilor, eu nu vreau să vorbesc cu păcat, dar romii nu pun accent foarte mare pe educație, mă refer la scris-citit, și clasele I-IV, mai mult de atât în general nu le permite copiilor să meargă la școală. Foarte puține cazuri și fericite acele cazuri, care reușesc să înainteze la un liceu sau la clasele V-VIII. Eu consider, că una dintre cauzele deficiențelor în ceea ce înseamnă angajarea, este partea incipientă în ceea ce-nseamnă minimum de educație, pe care eu consider, vorbind de I-IV, vorbind de V-VIII, că ar trebui să existe, pentru ca femeia mai departe să-și poată construi într-un fel sau altul viața. Femeia romă este legată foarte tare de familie prin incapacitatea sa de a se dezvolta din punct de vedere al educației.

- F, C: Și să știți că și în cazul nostru, a mediatorilor sanitari, se întâmplă să ne trateze urât, nu știu, dacă și experților li se întâmplă asta, când te duci și prezinți, eu am fost și la tribunal la Huedin. Și m-am prezentat, sigur, ca mediator sanitar pentru romi. Se uită, când zici mediator sanitar pentru romi, deja ești exact rom, deci stai tu acolo, în banca ta, că peste trei ore o să venim să te primim și ...

- F, C: Și tu ai simțit că ai primit un tratament diferit pentru că ești rom, sau pentru că ești femeie?

- F, C: Pentru că sunt rom. Pentru că ești femeie, nu știu dacă. Nu cred, pentru că lucrăm ca și mediatorii sanitar pentru romi și eu mai mult lucrez cu femeile, cu bărbații foarte puțin. Experții romi lucrează mai mult cu bărbații.

- F, C: Este una dintre condiții ca să fi femeie ca să lucrezi în comunitate ca și mediator sanitar.

Efectele discriminării

- B, T: Este implicit. Chiar dacă eu cunosc meseria destul de bine și mă duc să mă angajez, acel patron nu mă angajează că nu sunt cu ochi albaștri, da? În acel moment ce-mi rămâne de făcut? Ori să mor de foame acasă, ori să mă duc cu ziua să lucrez, dacă pot, sau dacă găsesc, orice.

Devin infractor. Eh, și se pornește acel vicios, din care greu se poate ieși, sau pe care cu greu poți să-l spargi. Implicit, se leagă una de alta.

- B, T: Absolut, absolut. Și cauzele astea de discriminare, probabil conduc la chestia asta, „Băi, eu nu mă duc, că am fost odată refuzat, nu mai merg!” Și credeți-mă, că eu, în mintea asta a mea, refuz să mă duc să lucrez la un patron, să mă duc să trag la șapă, eu, pentru un patron veci în România nu mă duc, și vă spun cu mâna pe inimă.

- F, C: ... Repet aici un exemplu, pentru că mi se pare cel mai înfiorător din câte am întâlnit eu pe teren, sper să nu întâlnesc mai rele, cel în care copiii sunt testați după clasa a IV-a și nu știu ce tip de teste sunt, pentru că n-am reușit să aflu, și sunt trimiși la școala ajutătoare pe baza acestui test.

3. Domenii de manifestare ale discriminării

Alegerea unei profesii

- B, T: Noi plecăm cu handicap, pentru că, admit, foarte puține persoane de etnie romă sunt, care sunt calificate într-o meserie. Aici e problema, pentru că etnici german, etnici maghiari sunt oameni calificați. Deci au mai multe persoane, care sunt calificate într-o meserie, ori romii, în afară de artiști și mici meșteșugari, nu sunt. Deci vă dați seama, aici este problema. Noi nu putem schimba nimci, așa că noi discutăm, discutăm. Nu-i nici o problemă, discutăm. Dar eu tind să cred, că o să mai avem nevoie de cel puțin încă vreo 20 de ani, și ar trebui să stăm de vorbă peste alți 20 de ani, până când se va schimba ceva în asta. Da, suntem și noi generația de sacrificiu draga mea. Poate că și bunicul era, și tata, și eu sunt. Pentru că atâta timp, cât minoritatea romă nu înțelege, că copilul de mic trebuie să meargă la școală și să aibă o bază, pentru că de-acolo se pleacă totul, nu se va îmbunătăți nimic. Eu dacă nu am o cultură, eu nu mă pot califica la nici o meserie, dacă nu am școală nu pot să stau de vorbă cu nimeni. Nu mă bagă nimeni-n seamă.

- B, T: Părerea mea este, că mediul de socializare are impact mare asupra dezvoltării indivizilor în general. Iar referitor la alegerea unei profesii, pentru a ajunge să discutăm despre discriminare, trebuie mai întâi să luăm doi factori, și anume: educația și cultura. În comunitățile tradiționale rome ei nu au o cultură a școlii, nu merg la școală, și nu au aspirații spre anumite profesii, ca să pot să ajung în competiție cu majoritarii pentru un anumit post. Și vorbesc despre discriminare în momentul în care două persoane cu aceeași educație, aceeași calificare profesională dau un concurs pentru același job, și este preferat unul față de celălalt pe nu știu ce baze. Aici sunt anumite prejudecăți, care afectează inconștient o preferință pentru cel care face parte dintr-un anumit grup. Deci acolo putem vorbi despre discriminare, când între două persoane de aceeași calificare, există o preferință afectivă față de cel care este din grupul din care faci tu parte.

- B, T: Eu sunt român, aparțin etniei aromâne, dar tot nu se poate chema egalitate cu românul. Așa ca timișorean am remarcat comparația între fostul regim și actualul regim. Eu aș avea mesajul că slujbele și în general situația în societate, nu depinde de etnie, nici de cultură, cultură în general, naționalitatea nu influențează slujba, munca să zic așa, decât în rare, rare ocazii, dar general vorbind, nu are legătură în chestia asta. Sunt companii care spun: „Doamne, nu vreau cu tare, sau cu tare, îmi caut selectiv personalul”, dar cred că situațiile astea sunt rare.

La locul de muncă

- F, C: Vorbim de două mentalități diferite între manager român și manager străin, multinațional și aia e altceva. Vin cu o altă mentalitate de a conduce o afacere.
- F, C: Și contează cultura organizațională care se formază, pentru că Dvs. spuneți de conducere, dar acei oameni au trăit într-o anumită cultură organizațională susținută de români. Nu au trăit între străini și nu au colaborat la nivel profesional cu englezi, cu germani. Au colaborat cu români.
- B, T: Într-o măsură sunt de acord cu cele afirmate, însă cred că ține și de munca despre care este vorba. Pentru anumite categorii de muncă se face discriminare pe față, pe când pentru alte categorii de muncă, principala cauză este lipsa de studii, lipsa studiilor necesare în domeniu. Și de aceea este îngădit unor persoane să aibe acces la locuri de muncă bine plătite, pentru că ele presupun anumită calificare. Însă având în vedere munci egale, unde nu se cere foarte multă calificare, acolo se observă pe față aspectele dată de discriminare.
- B, C: Locuri de muncă sunt mai ales pe piața neagră, deci la noi în comuna noastră, pe piața neagră, toți îs la piața neagră, vă spun. Din 800 dacă lucrează 100 de adulți.
- B, C: Domnule, noi știm că am merita ceva mai bun, dar suntem dați deoparte pentru că suntem romi. Suntem dați deoparte, ușurel.
- F, T: Contează foarte mult și mediul în care trăiești, în sensul că dacă trăiești în mediul rural ai mai mari dificultăți să găsești o slujbă, un loc de muncă. Eu personal am avut o experiență de discriminare. Eram în căutarea unui job și am depus un CV împreună cu o prietenă de a mea, eu nu am fost selectată pentru interviu, din cauza că, eu nu sunt de etnie romă, dar sunt mai creolă, mai brunetă, din cauza culorii mele. Doar asta a fost singurul motiv, deci se fac discriminări de culoare, de etnie. În continuare se fac.
- B, C: Vreau să vă spun cazul ăsta, s-a îmbrăcat prințesa, nu știu cum o cheamă, în port tradițional țigănesc, și la apariția ei, cu totul că era prințesă și româncă, îmbrăcămintea a făcut-o ca să fie respinsă. Doar îmbrăcămintea. Cu atât mai mult se întâmplă asta în momentul în care merge un țigan de-al nostru, care este puțin mai brunet, ori că e vorba de angajare, ori că e vorba să bată la o instituție, la ușă, când îl vede ce zice ...
- B, C: Miroase. Miroase, culoare.
- B, C: Eu n-am nici un drept. M-am dus să scot cartea de muncă, că au zis că m-angajează cu carte de muncă. Dar carte de muncă nu mi-au făcut, nimic. Eu am crezut, că mi-a făcut, că na, m-am dus pe-ncredere. Mi-au dat contract de muncă, după au zis, că-mi face și carte de muncă. Și eu dacă am avut contractul ăla de muncă la mâna, mi-am zis, „Lasă, că-mi face carte de muncă. E bine.” Am sunat la biroul de informații unde am fost cu firma, ziceau că numai știe nimica de firma aia. De atunci mă descurc foarte greu, că nu mai este de lucru cum era. La multe firme te duci la lucru, ai lucrat o lună-două și când să-ți primești salariul, află că nu te angajează, lucră o lună, dar nu te angajează.
- B, C: Înainte lucram așa, pe unde apucam... Mergeam cu ziua la om, avea un o cameră de zugrăvit, așa, că meseria mea e zidar, dar n-am calificare. Mai trebuia încă școală, că n-am suficientă școală pentru calificare. Am înțeles, că trebuie opt clase și eu n-am numai șase.
- F, C: La angajări se face diferență între oameni. Exact, se fac diferențe între oameni, se uită după cum arată omul.

În educația școlară

- F, C: Da, cred că da, totul pornește de la educație.

- F, C: Nu merge așa. Să știi că vina e și a noastră, trebuie să-ți dorești să ajungi. Asta ne lipsește la romi, voința de a a firma.

- F, C: Și partea asta, da, și voința...

- B, C: Da, dar se începe de la educație, că așa au fost educați. Că omul dacă se-nvață așa, îi greu pe urmă să se schimbe, el trebuie un pic educat, trebuie împins puțin de la spate, pentru că altfel nu te poți aștepta să facă ceva. Vezi că tu ai spus că el nu învățat și-i convine să mănânce, de la, de la ajutorul social...

- B, T: Acuma ați văzut, că nu contează așa de mult diploma, pe care o ai, după ce termini facultatea, mai ales când e o perioadă de criză, nu te ajută așa de mult diploma, dar totuși te ajută să ai acces la slujbe în alte cazuri.

- B, T: Găsești totuși locuri de muncă mai repede.

- B, T: Chiar în domeniul tău găsești un loc de muncă.

- B, T: Și ai educație totuși, care va fi de o folos pe viață.

- B, C: De vreo jumătate de an am depus tot timpul dosarul pentru un mediator școlar la 800 de elevi, avem clasă chiar de romi, avem o clasă de copii romi. Am scos statistici de la școli, de la directori, de la toată lumea, am adus la doamna, nu știu cum o cheamă pe domnișoara inspectoare. S-o blocat dosarul, nu mai știm nimic, am vorbit și cu domnu de la prefectură. Am făcut proiectele asta cu domnul de la Asociația Romilor, am fost prinși în treaba asta, acuma o să mai încercăm din nou. Vă dați seama? Se blochează undeva, se oprește, stop. Unde să mai merg, la cine să mai batem la ușe? Am mers să stăm la audiență la domnul prefect, am stat o zi de dimineața până-n seară, să cerem locuri de muncă. Am mers cu o firmă, am un băiat care are firmă de construcții: „Hai, domnu Lăcătuș cu mine în audiență, să cerem de lucru!” Altceva nu cerem, numai de lucru, că-i angajam pe romi, am spus că am calificat 18 pe romi, i-am calificat în zidari, și acum ar trebui să le găsim loc de muncă.

În administrația publică

- F, C: Eu vreau să lucrez ca mediator sanitar în comună, deci nu vreau să lucrez ca și expert pentru romi. N-o să mă gândesc niciodată ca să iau un bărbat de mână și să mă duc la poliție, că ei s-au bătut. Mediatorul sanitar lucrează exact pe sănătate, metode contraceptive, igienă, nicidecum pe politic, deci nicidecum nu mă duc la primărie să spun, că a făcut nu știu ce. Deci departe gândul de a face alt lucru. Lucrez, dar am ieșit și de consilier local, am ieșit pentru imaginea mea, nu pentru politica cu care aș fi fost. Deci lucrez ca și mediator sanitar o lună de zile și sunt consilier local în primăria Aghireșu de două ori pe lună sau o dată. În primăria Aghireșu nu mă duc să fac politică ca și consilier, mă duc să ajut romii și să spun: „Da, vreau să primească locuință, sau de ce-l dați afară pe om? ”. Pentru că dacă până acum eu am observat doar lucrul ăsta, acum pot să-l spun și-n față, pentru că nu mă ascund. În momentul în care am intrat prima lună în primărie și s-a început ședința, și au adus cererile pentru consiliu, s-au citit , și la sfârșit erau trei sau patru cereri ale romilor. Deci eu am observat lucru ăsta, erau la sfârșit. Și se uita unu la altu și începeau să zică că nu știu ce. Și eu m-am ridicat în picioare și am spus că: „mie nu mi se pare corect lucrul ăsta, și din ajutorul social nu-i corect să se tragă în comuna Aghireșu șase sute de mii.” O început toți să vorbească mai încet, și eu nu pot să zic că nu e chiar meritul meu, dar uite, de două luni de zile primăria Aghireșu nu mai trage șase sute de mii de la ajutor social, ci primește omul tot ce i se cuvine. Pentru că acuma patru ani, așa s-a hotărât în consiliul local că romul face la ciuperci, la fieri vechi, la dracu mai știe ce cred ei că să duc. Și au zis, din cauza asta din 900 sute de mii, 600 de mii trebuie să-l tragă, bani pe care îi face țiganul

într-un an de zile, orice ar face. A fost greu, că uite a durat câteva luni, dar acum când a trebuit să rectifice, s-a făcut și am fost surprinsă când primarul mi-a zis că: „Acuma ești mulțumită, că uite nu se mai trag cei 600 de mii?” „Domnu primar, îs mulțumită, chiar dacă eu nu beneficiez, și nici nu beneficiază familia mea de ajutor social.” Și a zis: „Să se vadă ceva, că s-a făcut.” Acuma sigur că suntem și noi foarte supărate, noi, mediatoarele sanitare, pentru salariul ăla. Și asta se întâmplă în multe comunități, pentru că noi femeile, aici e și colega, și suntem șapte sau opt, am început să ne placă ceea ce facem, și nu facem neapărat pentru bani.

Interdependența factorilor

- B, C: Deci aici e un semn de întrebare, dacă suntem lăsați de alții? Dar, eu v-am spus dacă la fiecare comună, municipiu sau județ romii, care suntem un număr semnificativ, dacă am fi uniți, am putea să facem mai mult decât fac unii la partide. Nu că, eu, nu, nici nu vreau să fac politică și nici nu vreau să mă implic în joc cu alții, și chiar dacă nu am voie, încerc să dau sfaturi. Dar ideea îi, că dacă romii ar fi uniți, ar putea să facă multe lucruri, pentru că romii sunt împărțiți în multe partide, dar și românii sunt. Dacă ar fi doar două partide în România, ar fi extraordinar. N-ar mai fura atâta. Vă spun sincer, Ceaușescu a furat singur, dar problema era că sistemul era bun pe de o parte, iar pe de o altă parte nu era bun. Și eu lucrez în asistență socială, dar pârghiile unui asistent social de a rezolva o problemă a unei familii sunt foarte puține, și lucrurile sunt foarte complicate... te bați de spital, de primărie, de Agenția Locală de Ocuparea Forței de Muncă, de poliție, deci de fiecare instituție în parte, de educație. Ca să rezolvi acea problemă, trebuie să mergi cu acea familie: „Domnule, care-i problema ta? Uite asta e problema ta, am identificat-o. Bun, hai să vedem, mergem la executare.” „Domnule, dau locuință, domnule, dau loc de muncă, ca să poți să întreții locuința aceea.” Na, are o locuință, are banul necesar care să întrețină acea locuință și să-și întemeieze o familie, și automat poate să-și trimită și copilul la școală. Dacă nu are toate astea, nu are cu ce să trimită copilul la școală, sau de multe ori îl lasă cu frații ceilalți, mai mici, îl lasă ca să-i îngrijească pe cei care sunt mai mici, și nu poate să meargă la școală. Îl păgubește pe copil, nu că ar vrea, nu intenționat, de multe ori se întâmplă și așa. Recunoaștem, că trăim între ai noștri și știm cum sunt, cum sunt unii și cum sunt și ceilalți. Nu toate lumea este la fel, din contra. Știți cum este cu acea vorbă cu o vacă, care murdărește toată turma, nu? Dar nu mergem spre aceste principii. Spunea un alt om: „Înainte ca să mă judeci, trebuie să ne oferi ceva.” Nu? Să mă cunoști și să-mi dai ceva, și dacă nu vreau să fac, atunci poți să mă judeci. Dar din păcate nu se merge pe aceste principii. Și atunci ajungem în acel cerc vicios.

CAPITOLUL III CONCEPȚII DESPRE BUNĂSTAREA SOCIALĂ

Părerea mea este că societatea ideală nu va exista niciodată. (Bărbat, Timișoara)

Ce mi-aș dori în viitorul mai apropiat, este să nu fim atât de indiferenți unii față de ceilalți, pentru că atunci poate am fi mai buni. Am putea schimba mult mai multe împreună. (Femeie, Timișoara)

Egalitatea de șanse cu restul lumii și în materie de condiții de trai, care este relativ destul de redusă, ar trebui să dobândească o importanță deosebită, ar trebui promovată ca o valoare în societate. (Bărbat, Cluj)

E nevoie de multă acceptare și din partea Dumneavoastră, dar și de multă implicare din partea noastră. (Femeie, Cluj)

Scopul introducerii acestei teme în discuțiile de tip focus grup a fost acela de a identifica care sunt din perspectiva etnicilor romi acele valori care ar defini o societate ideală. Cele din urmă au fost dezvoltate pornind de la identificarea ideilor și pozițiilor diferitelor grupuri sociale de etnie romă cu privire la modul în care lipsurile de toate felurile, respectiv sărăcia, încurajează și perpetuează discriminarea și izolarea acestui grup etnic.

Cu privire la efectele sărăciei asupra menținerii marginalizării și izolării comunităților romi participanții la interviurile de grup au considerat, că indiferent de etnie, sărăcia are efecte majore asupra nivelului de educație, și accesului la locuri de muncă cu un prestigiu social mai mare sau mai bine plătite. De asemenea bunăstarea socială, modul în care ea este percepută este dependentă nu numai de sistemul politic, economic sau social, dar și de modul în care etnia romă își cultivă și păstrează propriile tradiții și se raportează la ele.

Măsurile active sunt evaluate ca fiind utile și necesare atât în rezolvarea problemelor sociale și economice ale familiilor romi, dar și în ceea ce privește dezvoltarea unor modele și a unei elite romi capabile să determine dezvoltarea pe mai departe a comunităților din care fac parte. Se consideră că rezultatele acestor programe pe termen lung sunt insuficient cunoscute și mediatizate și ca atare nici minoritarii, nici majoritarii nu cunosc efectele acestor programe. Pe de altă parte, doar mediatizarea programelor destinate comunităților de romi nu este o soluție optimă, putând să genereze reacții negative din partea majorității.

Migrația sezonieră, în țară sau străinătate a devenit pentru multe familii de romi o sursă sigură de venituri, dar ridică importante probleme cu privire la modul în care copiii rămași acasă pot fi îngrijiți și pot beneficia de acces la educație, iar în condițiile în care aceștia își urmează părinții în străinătate despre modul în care aceștia sunt îngrijiți și tratați de familie.

Societatea ideală este privită de majoritatea participanților la focus grup ca fiind societatea care oferă acces la educație, la un loc de muncă sigur, o societate care învață, în care nu există discriminare, în care valorile sunt respectate.

În cele ce urmează redăm câteva fragmente din interviurile de grup structurate în trei subcapitole: (1) Condiții de trai decente; (2) Într-ajutorarea între oameni; (3) Societatea incluzivă. Ele accentuează atât valorile materiale, cât și cele spirituale și sociale pe care participanții le consideră ca și elemente ale unei vieți individuale și comunitare mai umane.

1. Condiții de trai decente

Siguranța materială

- B, C: Consider că ceea ce se-ntâmplă nu este dorit, și, cum s-a spus și mai înainte, trebuie avut în vedere și contextul social și economic în care persoanele de etnie romă se dezvoltă. Poate că din punctul acesta de vedere egalitatea de șanse cu restul lumii și în materie de condiții de trai,

care este relativ destul de redusă, ar trebui să dobândească o importanță deosebită, ar trebui promovată ca o valoare în societate.

- F, T: Eu sunt compusă din patru sferturi. Un sfert țigan, un sfert român, un sfert sârboaică, un sfert ungueroaică. Toate sferturile acestea mă fac întreg, și mă întreb eu, are vreun sens să mă percep separat în fiecare sferturile mele? Cred că nici nu trebuie să mai gândim din ce luat ne tragem. Trebuie să ne educăm, unul pe altul, trebuie să ne iubim unul pe altul, și trebuie să-i ridicăm pe cei din jos. Să luptăm cu toate armele noastre. În Kuntz, pentru ca oamenii să poată încheia pe casele lor unde trăiesc ei și părinții lor de zeci de ani, acte de proprietate. De acolo vine educația, civilizația. Acel om să aibă un contract pe casă, ca să aibă o siguranță. Acel om, copilul lui trebuie să fie în siguranță, tatăl trebuie să poată să meargă la lucru, dacă sunt bolnavi să poată să meargă la medic, și așa mai departe. Căci toți factoriiăștia sunt legați unul de celălalt.

Accesul la educația școlară

- F, C: Problemele sociale cu care se confruntă sunt cele mai grele. Am avut copii la grădiniță, care au învățat alfabetul, deci în timpul grădiniței, dar au uitat în clasa întâi. Nu e vorba de coeficientul de inteligență, ci și de armonia în familie. Și poate în primul rând de încurajarea părinților. Cel de clasa a II-a care încă n-a reușit să învețe alfabetul, mergea la cerșit. De la cerșit venea.

- F, C: Și probabil că mergea la școală pentru acel corn și lapte pe care-l primea, pentru că nu avea de unde să-l obțină, poate că-s mulți în situația asta.

- F, C: Să știți că la un moment dat și în școala de ajutoare ajungeau copii care erau într-adevăr săraci, deci asta era o modalitate de a-i sprijini, care a avut efecte nefaste.

-B, C: Păi, copiii mici în familiile de romi sunt puși ca să-și câștige existența, să ducă un ban în casă și de asta n-au timp de școală.

- F, C: Și mulți n-au îmbrăcăminte, n-au condiții.

- B, C: Când trimit copilul la școală nu pot să îl trimit dezbrăcat, sau fără mâncare.

- F, C: Chiar sunt comunități în care copiii merg de dimineață la școală, iar ceilalți merg după masă și iau îmbrăcăminte celor de dimineață ca să meargă. Deci n-au posibilitatea.

Siguranța locului de muncă

- F, C: Să fie muncă, să fie trai mai bun ..., cel mai important.

-F, T: Să nu mai fie furturi, să lucreze toată lumea. Ar fi mai bine și pentru noi, nu? Să muncească toată lumea, să fie locuri de muncă, să nu se mai fure, să nu se mai fie violuri, omoruri, crime.

-B, T: Dacă romii ar fi avut un alt nivel de trai, sau s-ar fi canalizat pe alte chestii să învețe din suflet, de la părinți, dar pur și simplu noi aveam un alt mod de viață, eram obișnuit să fim nomazi. Dacă am fi avut un model de la început, să învățăm, să avem un alt nivel intelectual, am fi putut învăța și alte meserii, dar așa... Părerea mea este că nu prea sunt trași de inimă să meargă la școală. Sunt obișnuiți să plece dincolo.

-B, T: Munca, aia lipsește. Un serviciu stabil, că totul de la servicii pleacă. Măine te poate da afară patronul și omul ajunge, de exemplu, să spargă mașini, să fure. Deci nu e sigur locul de muncă. Bani sunt puțini. Și noi vedem la televizor, că țiganul s-a dus să fure. Și nu numai țiganul, ci și românul.

2. Într-ajutorarea între oameni

Să conteze în primul rând oamenii

- B, T: Păreră mea este că societatea ideală nu va exista niciodată.

- F, T: Cum ar fi ea?

- B, T: Cum ar fi în rai. Să fim buni cu toții ...

- B, T: Fiecare să aibă ce să mănânce, să aibă bunurile necesare ale vieții, o gândire și o cultură, și un nivel intelectual cât mai ridicat.

- F, T: Așa e. Dacă ai o educație pot să faci orice, să-ți permiți orice, dacă ai o școală, poți să-ți găsești un loc de muncă și să ...

-F, T: Nici eu nu cred că ar putea să existe societatea ideală, eventual, utopic vorbind, ar fi ideal să conducă lumea femeile și atunci n-am mai avea războaie. Și ar fi lumea mai bună, dar ce mi-aș dori în viitorul mai apropiat, este să nu fim atât de indiferenți unii față de ceilalți, pentru că atunci poate am fi mai buni. Am putea schimba mult mai multe împreună.

-B, T: În primul rând o societate cu mai puțină birocrație, unde contează mai mult oamenii, nu hârtiile. Când spun „birocrație”, mă gândesc și la o serie de oameni, care beneficiază de pe urma birocrației. Și totodată o societate, în care oamenii îi ajută pe ceilalți ca ei să ajungă se ajute singuri. Unde ești învățat, cum să faci ceva, sau cum să te ajuți în viață, cum să-ți găsești o slujbă, cum să te duci la școală.

Responsabilități împărtășite

- F, T: Dacă romii s-ar uni foarte tare, ar fi foarte bine. Unii sunt foarte bogați și alții foarte săraci. Și nu sunt uniți. Asta este problema. Ar trebui să adunăm toate bunătatea noastră și toate calitățile noastre care le-avem și să le împărtășim cu cei care nu le-au. Dar nu se întâmplă așa, căci alții sunt foarte bogați și adună de pretutindeni, ca și românii, ca și ungurii, ca și sârbii. Eu chiar nu vorbesc la anumite etnii, vorbesc așa, la cele patru etnii din care sunt formată. Deci, ar fi foarte bine, ca să gândească și cei bogați, și cei școliți, foarte tare pentru cei necăjiți și cei săraci. Și nu numai din gură. Cu sufletul și cu fapta.

- B, T: Totul depinde în primul rând de capacitatea omului de a vedea lucrurile. De a fi tu prima dată om. Dar dacă noi nu respectăm majoritatea, cum să ne respecte ei pe noi? Din cauza asta nu ne înțelegem. Căci nici noi nu putem să arătăm respect. Nu putem să fim mai puternici, niciodată. Astea sunt vorbe mari: „să ne unim, să facem!” Ce să facem?

- F, T: Pe mine nu mă deranjează să predau pentru ei, noi avem țigani gabori la noi în școală, exemplu, mă duc în clasa a VIII-a și le văd cu fusta și cu părul crîx. Nu mă deranjează. Și acuma este o întrebare, care o pun tuturor țiganilor. Eu le-am zis: „Romi.” Și ei: „Nu doamnă, noi nu nis romi, noi-s țigani”. Bine, bravo! Pe mine nu mă deranjează. Dar atunci pe voi ce vă deranjează că unii vor să-și zică că sunt țigani? Poate să-și trimită copiii la școală și așa, în condițiile în care eu respect tradiția. Și ce este cu interculturalitatea pe care o auzim peste tot. Da, într-adevăr studiul de pedagogie și interculturalitate pe care l-am făcut la școală e foarte okay, dar noi știm că la școală, în clasele I-IV, deși este trecut ca opțional, nu se face. Dar ce-ar fi măcar partea practică să se facă? Să fim interculturali. Noi să acceptăm de la Dvs, dar și Dvs să acceptați de la noi. Acuma pot spune, că nici unu nu-i perfect, că pădure fără uscături n-a fost și nu va fi. Asta-i întrebarea mea. Ce putem face, ca să ajutăm și ca să fim ajutați? Că și noi avem nevoie de ajutor.

-B, C: Și atenție la media! De foarte mult ori auzim foarte multe mesaje negative în legătură cu diverse minorități, sau cu diverse conflicte, conflicte etnice. Ar trebui puse în vedere și părțile pozitive mult mai mult. Din punctul acesta de vedere știrile de la ora cinci sau multe alte știri care își fac un adevărat subiect din aceste conflicte, sau aceste probleme, agravează foarte mult această situație și desigur că fiind vehiculate aceste informații foarte des, acestea influențează în mod conștient sau inconștient comportamentul nostru.

3. Societatea incluzivă

Schimbarea mentalităților

- F, C: Nu cred că se va întâmpla acest lucru, pentru că până nu vor trece câteva generații, care să adopte mai mult conceptele occidentale, până nu se va schimba mentalitatea, care s-a format greșit sub un anumit regim, la noi în țară, noi putem să tot încercăm să integrăm, sau ei să încerce să se integreze. Eu nu cred că se va întâmpla acest lucru.

- F, C: Pentru asta fiecare trebuie să facă ceva.

- F, C: Degeaba așteptăm să se producă marea schimbare, dacă toată lumea stă la locul lui și nu face nimic, adică nu-i normal.

- B, C: Și probabil că toate aceste probleme vor putea fi depășite mult mai ușor odată cu trecerea timpului, fiindcă timpul probabil va ajuta să se schimbe ceea ce se numește mentalitate. Și probabil că atunci când se vor schimba anumite generații care încet-încet probabil vor accepta mai ușor diferențele și vor învăța să speculeze să folosească diferențele în folosul lor, în folosul societății respective, probabil că atunci totul va fi mult mai okay. Un bun exemplu din punctul acesta de vedere mi se pare minoritatea neagră din SUA, care a reușit în aproximativ 30 de ani să se reclădească, să revină din spate într-un mod foarte foarte bun. Ar trebui să învățăm foarte multe din acel model.

-F, C: Știam situația unei tinere, a fost și la voi la centru, era studentă în Cluj și a fost renegată de familie pentru că ea a vrut să evolueze pe scara social, i s-a spus, ce-ți trebuie ție să fii studentă, mărită-te, fă copii. Deci și acolo trebuie schimbate puțin mentalitățile, intervenind, dar cred că numai romii pot să facă asta, că degeaba merg eu sau ea. Deci au nevoie de motoare din cadrul comunităților.

- F, C: Pe adulți îi schimbă foarte greu, dar la mentalitatea copiilor poți să lucrezi. Ei vor fi părinți mai buni, vor schimba cu siguranță, cu multă muncă din partea noastră, e nevoie de multă acceptare și din partea Dvs, dar și de multă implicare din partea noastră.

Nevoia de măsuri afirmative

- F, C: Programele de măsuri active au un succes parțial, uneori comportamentele au fost menținute pe parcursul programului, astfel că după un interval de timp mai lung sau mai scurt evaluarea impactului a identificat situații similare celor de la începutul programului. S-a observat că este nevoie de implicarea mai accentuată a romilor în programe pentru romi

-B, C: Eu coordonez programe de bursă, la nivel național, avem 800 de aplicanți, sunt alocați studenți de pe o paletă largă de universități, toate, mai puțin medicina.... Aici vin în discuția și alte criterii, se evaluează aplicațiile pentru că persoanele trebuie să aibă și o legătură cu comunitatea de romi, dar trebuie să aibă și un pic de activitate, trebuie să primească și o

recomandare, și în funcție de toate acestea se poate face o partajare. Din 800 de oameni s-a întâmplat să fie doar 3-4 persoane de etnie română, care să primească o astfel de bursă.

-B, T: Ce doresc eu? Eu în primul rând, dacă aș putea, personal aș face un schimb de guverne între cel german și cel românesc.

-B, T: Trebuie să vorbesc despre Franța. În Franța sunt trei principii: libertate, fraternitate și egalitate, dar problema e că ele nu sunt aplicate pentru toată lumea. Aș vorbi despre Maroc, Algeria, dar și de periferia Parisului unde vedeți multe persoane colorate, când vă plimbați prin multe cartiere din Paris, e foarte foarte clar că nu există pentru toți aceste principia. Și idealul meu ar fi ca aceste principii să fie aplicate pentru toți.

-B, C: Înțeleg nevoia asta de a rezolva o problemă urgent și pe loc, trebuie să rezolvi, vine persoana, trebuie să rezolvi pe loc, pentru că este urgent problema, dar pe scală largă și pe o perioadă mai lungă de timp întărim prejudecățile cu astfel de măsuri. Și eu am ajuns la universitate și chiar n-am dorit să ocup acel loc. De ce? Din cauza mândriei, dar ulterior am spus: de ce nu? Este un drept, care mi se cuvine, pentru că am analizat factorii sociali, istorici, tot.

CONCLUZII

Participanții la interviurile de grup aparținând etniei majoritare, dar și romii care au avut succes în viață tind să supra-accentueze importanța abilităților și responsabilității individului în raport cu afirmarea sa (și) în domeniul muncii. Însă foarte mulți dintre ei identifică o serie de factori structurali, care crează și mențin inegalitățile în accesul la muncă, cum ar fi: lipsa studiilor în cazul celor care trăiesc în condiții materiale precare; lipsa informațiilor; lipsa rețelelor sociale de sprijin; ineficiența intervenției statutului în vederea sprijinirii grupurilor dezavantajate; schimbările permanente în sistemul de protecție socială și de politici publice; economia capitalistă care funcționează după legea profitului; anturajul social și modelele de afirmare în viață existente în acele medii; normele comunitare genizate referitoare la cariera de viață acceptabilă; distanța socială crescândă între romi și ne-romi; lipsa locurilor de muncă și dificultatea creării acestora în condițiile economiei de piață; insecuritatea traiului și planificării; greutățile întâmpinate la angajarea în firme private în pofida abilităților necesare unor meserii, din cauza lipsei calificării, exploatarea muncii la negru, lipsei experienței suficiente, pierderii relevanței acestor meserii, lipsei spiritului de competitivitate.

În legătură cu muncile prestate de către femeile participanții au accentuat următoarele: impactul educației în familie și în școală asupra rolurilor de gen; persistența gândirii și practicilor patriarhale care susțin distincția rigidă între privat (domeniul femeii) și public (domeniu masculin), în urma cărora, chiar dacă femeile prestează și munci care aduc venituri în casă, ele continuă să-și asume un rol predominant în creșterea copiilor și în treburile gospodărești; feminizarea anumitor domenii economice, dar, după caz, decizia unor femei de a face și meserii considerate a fi masculine; nevoia ca femeia să lucreze dublu față de bărbat și să se impună dacă dorește să fie recunoscută într-un domeniu de activitate; relațiile de putere în care femeile sunt subordonate în luarea deciziilor în familie și la locul de muncă; asimilarea masculinității cu autoritatea și superioritatea; dezavantajarea femeilor în anumite domenii economice; asimilarea feminității cu maternitatea, sensibilitatea, fragilitatea care ar determina randamentul lor mai scăzut în muncă față de bărbați.

Ceea ce privește muncile romilor, intervievații au apreciat următoarele: chiar dacă în socialism romii munceau alături de români, în marea majoritate a cazurilor ei au fost cei care au făcut muncile considerate rușinoase și nedemne pentru om, iar acest lucru s-a accentuat în trecerea la economia de piață; nici romilor nu le place munca care nu le convine și care nu se plătește bine, mai bine trăiesc din munca la negru, din bișniță, din cerșit, sau din alocațiile sociale, sau merg la lucru în străinătate; nu este adevărat că cineva își dorește cerșitul și furatul, sărăcia îi împinge pe oameni la marginea, sau chiar în afara legalității; meseriașii romi tradiționali încep să dispară pentru că nu pot obține autorizații pe aceste meserii, și pentru că nu există piață pentru produsele lor; în unele neamuri mai persistă căsătoria și nașterea timpurie, lucru care devine obstacol în continuarea studiilor școlare mai ales în cazul femeilor; romii au fost cei mai dezavantajați în urma destrămării economiei socialiste, eu au reușit mai puțin să se reprofileze în noua economie de piață; în foarte multe cazuri, romii care se afirmă în viață nu se mai identifică ca și romi; chiar și romii cu grad înalt de școlarizare, eventual în funcții, sunt considerați inferiori față de români și au probleme în găsirea unor locuri de muncă adecvate calificării lor; pozițiile create pentru romi în structurile autorităților locale și centrale sunt poziții fără putere, și comunitățile de romi nu au încredere în persoanele care le ocupă; romii nu-și cunosc drepturile, sau dacă le cunosc, nu și le pot impune la angajare sau la promovare; angajatorii de multe ori discriminează pe baza culorii pielii, chiar dacă nu fac acest lucru pe față, și sunt dificil de convingși de beneficiile diversității culturale la locul de muncă; unii romi nici nu se mai străduiesc să se angajeze datorită experiențelor negative precedente, și tind să se victimizeze; foarte mulți romi nu cred în valoarea și importanța educației școlare; în condițiile sărăciei oamenii nu-și permit să meargă la cursuri de formare sau să-și trimită copiii la școală, toți se concentrează pe asigurarea traiului de pe o zi pe alta; stigmatizarea romilor se combină cu auto-excluderea lor din multe domenii de activitate; media promovează imaginile negative despre romi, nu arată și modelele pozitive, și astfel contribuie la menținerea sentimentului de teamă față de potențialii angajați de etnie romă; fără opt clase nici firmele de salubritate nu te angajează.

De-a lungul discuțiilor de tip focus grup s-a afirmat că atât educația și experiența contactelor cu persoane de alte etnii, dar mai presus de toate necunoașterea și generalizarea conduc la respingerea alterității. Unii consideră că prejudecățile negative stau la baza practicilor discriminatorii, dar cei mai mulți presupun că prejudecățile și discriminarea sunt de fapt același lucru. Cea din urmă poziție s-ar putea explica și prin ideea că, vorbind despre discriminare, oamenii recunosc existența sa mai degrabă în relațiile interpersonale (marcate și de stereotipii), decât în factorii structurali. Deci ei tind să nu observe funcționarea discriminării structurale sau instituționale, și – mai ales participanții români – încearcă să minimalizeze pericolul discriminării în general, astfel susținând în ochii proprii și ai celorlalți ideea toleranței populației majoritare, sau, de exemplu, idealul Banatului multicultural.

Transpunând tema discriminării pe planul pieții muncii, participanții la interviurile de grup – atunci când încearcă să pună o diagnoză asupra realităților social-economice actuale – rămân la două clișee mari: susținerea dreptului angajatorului să-și aleagă personalul pe criteriile eficienței; și blamarea romilor pentru neputința lor de a se adapta noilor cerințe economice, sau chiar în general la meseriile societății moderne. Acest lucru denotă, printre altele, interiorizarea principiilor economiei de piață și acceptarea acestora ca și măsură a capacităților individuale și a vieții umane adecvate. De altfel, și cei care își prezintă experiențele proprii în materie de discriminare se frământă în tensiunea – deloc ușor rezolvabilă – între încercarea de a evita

victimizarea romilor și transferul responsabilității totale asupra sistemului, și între efortul de a demasca cazurile tratamentului nedrept cu care romii se confruntă din cauza semnificațiilor culturale atașate culorii pielii lor și/sau dezavantajelor lor social-economice cumulate de-a lungul istoriei.

Trebuie să observăm, că aceste dileme personale se manifestă în contextul mai general al tensiunii dintre conceperea bunăstării sociale drept sinonimă cu creșterea economică și afirmarea spiritului competitiv (sau dintre principiile Europei neo-liberale), precum și dintre setul de valori al unei Europe sociale susținătoare a egalității de șanse, nediscriminării, diversității culturale și solidarității între oameni.

Cu ocazia dezbaterilor în jurul temei discriminării, axa prioritară a intervențiilor participanților a fost discriminarea pe bază de etnie. Alte tipuri de discriminări, de exemplu cea pe bază de gen, vârstă, statut social nu au avut un rol important în narativele expuse prin dialog. Foarte rar apare câte o reflexie la alte tipuri de discriminare decât cele etnice. Și putem observa că, atunci când se discută despre specificul dezavantajării femeilor rome, aceasta tinde să fie explicată prin existența diferențelor înnăscute între femei și bărbați, sau prin particularitățile culturii/tradițiilor romani, nefăcându-se referire la caracterul patriarhal al societății românești în general, și nici la mecanismele social-economice și politice care cauzează dubla dezavantajare a femeilor aparținând unor minorități etnice marginalizate.

Într-un final, chiar dacă participanții prezintă cazuri de succes în soluționarea unor manifestări ale discriminării pe plan local, ei totuși se arată nedumeriți în fața impasului ce rezultă din complexitatea problemelor și interdependența factorilor (sau cercul vicioc) care generează discriminarea inter-generațională a romilor pe diverse planuri, și în ansamblul vieții lor.

În caracterizarea societății ideale, participanții la interviurile de grup pleacă de la identificarea problemelor cu care se confruntă persoanele de etnie romă. În legătură cu această temă ei tind chiar să vorbească mai mult despre aceste probleme, decât să descrie condiția socială ideală în sine: astfel societatea ideală este percepută în contrast cu realitatea existentă.

Experții romi și neromi consideră sărăcia extremă și lipsa condițiilor socio-economice minime ale majorității populației rome ca fiind principala cauză a marginalizării și izolării acestor comunități. Această condiție a populației rome este intens promovată de mass media alături de alte imagini discriminative, negative, fiind unul dintre elementele care ar trebui adresate într-o politică de intervenție viitoare.

Participanții afirmă că sărăcia este o importantă cauză a abandonului școlar – copiii care nu au hrană și minime resurse pentru a putea să participe alături de ceilalți școlari în procesul educativ vor abandona școala pentru a-și ajuta familia să asigure un minim nivel de trai. Programele suport care ofereau sprijin copiilor romi pentru a participa la programul educativ (asigurând o masă, rechizite, îmbrăcăminte, încălțăminte, sau laptele și cornul) sunt considerate a fi de majoritatea participanților programe de succes, pentru că le dădeau copiilor șansa de a depăși pragul minim de sărăcie. În lipsa acestora și în lipsa altor resurse materiale atât experții romi cât și neromi apreciază că încadrarea copiilor romi în școli speciale, deși combătută ca măsură de discriminare suplimentară și de etichetare a acestor copii ca fiind grupul țintă predilect la care se poate vorbi de nevoi speciale (identificare care aduce cu sine importante discriminări etnice), a fost o măsura care a rezolvat doar parțial și aparent problema sărăciei extreme și a abandonului școlar timpuriu pentru acești copii. Tot sărăcia este cauza principală a problemelor romilor de a-și găsi un loc de muncă stabil, dar foarte important este și modul de viață al

comunității rome – ceea ce comunitatea valorizează în mod tradițional ca fiind un rol adecvat pentru bărbații, respectiv femeile din comunitatea respectivă. Migrația romilor în Spania, Italia este percepută de grupul de femei și șomeri ca fiind o modalitate de a suplimenta veniturile familiei și de a ajuta comunitatea.

Grupul de studenți, femei rome, șomeri consideră că există o intercondiționare în lanț între sărăcie – lipsă de educație – sărăcie, care perpetuază marginalizarea, izolarea și lipsa de perspectivă în cadrul comunităților de romi. Lipsa de resurse financiare a familiei împiedică copiii să își termine studiile, fără studii aceștia nu se pot angaja pe posturi bine plătite sau deseori nu reușesc să se angajeze nici măcar pe durată nedeterminată. Din această perspectivă programele “A doua șansă” care oferă atât posibilitatea continuării studiilor cât și învățarea unei meserii, sunt considerate de toți participanții la focus grup ca fiind de un real succes în rezolvarea atât a problemelor pe termen scurt cât și a celor pe termen lung ale comunităților.

Pornind de la identificarea acestor probleme majore, participanții cred că în schimbarea condițiilor socio-economice în care trăiește comunitatea romă un rol important l-au avut și îl au în continuare măsurile active – măsuri menite să introducă o “discriminare pozitivă” care să permită comunității rome să acumuleze masa critică necesară schimbării și dezvoltării ulterioare atât din perspectivă economică, cât mai ales din perspectiva formării liderilor de opinie și a modelelor din comunitate care să genereze și să susțină această schimbare. Succesul acestor măsuri active depinde de modalitatea în care nevoile grupurilor țintă sunt identificate și adresate în cadrul diferitelor tipuri de proiecte sau inițiative legislative. Un rol foarte important în menținerea rezultatelor pe termen lung îl are implicarea modelelor, elitei rome în designul, implementarea și evaluarea acestor programe și inițiative. Totuși, există păreri conform cărora existența măsurilor active poate fi speculată în interes personal. Sunt membrii din comunitatea de romi care doresc și reușesc să beneficieze de sprijin financiar prin tot felul de programe destinate romilor care mai apoi renunță la propria etnie și identitate, și de asemenea sunt români care se declară romi pentru a putea beneficia de aceste programe. Aceste fenomene pot fi controlate în mai mică sau mai mare măsură, dar reprezintă o importantă problemă a implementării acestor programe.

Cu privire la societatea ideală, grupul de experți pleacă de la recunoașterea faptului că sărăcia extremă este văzută ca principala cauză a incapacității comunității rome de a se dezvolta și a se afirma, ea fiind legată în primul rând de conceptul de discriminare. Pentru ei societatea ideală este o societate în care egalitatea de șanse este promovată și respectată în mod real, o societate bazată pe înțelegere, toleranță și respect. Cu toate acestea factorul timp este considerat esențial în schimbarea mentalității și a societății. Mai departe, ei accentuează că o societate ideală este o societate care acceptă diferențele, și care îl înțelege și acceptă pe celălalt indiferent de gradul diferențelor. Este o societate în care atât majoritarii cât și minoritarii implementează măsuri concrete de asigurare a egalității de șanse și non-discriminării.

O societate ideală pentru mulți dintre participanții la focus grup este o societate în care locul de muncă este asigurat, pentru a avea o siguranță materială care să le permită acestora să ducă o viață decentă. În lipsa unui loc de muncă stabil familiile de romi găsesc de obicei munci sezoniere, nu întotdeauna în locul din care provin, situație care duce de cele mai multe ori la migrația sezonieră și la absenteismul copiilor romi de vârstă școlară în această perioadă. De asemenea, mulți dintre aceștia simt nevoia unui sprijin comunitar cu privire la modul în care, fără suportul părinților, copiii pot urma un program educațional.

Alți experți și reprezentanți ai comunităților de romi consideră societatea ideală ca fiind societatea în care poți avea acces liber la cultură și la un nivel intelectual cât mai ridicat, o

societate în care să poți avea așteptări și idealuri. O societate în care principiile de libertate – fraternitate – egalitate să fie respectate. Nu doar pentru cei din „centru” ci și, sau mai ales pentru cei de la „periferie”. O societate ideală este o societate care este capabilă să învețe, este deschisă la alte modele economice, sociale și culturale, și care poate prelua din aceste modele elemente noi.

Elementele suplimentare identificate de femei, studenți și șomeri legate de societatea ideală, pe lângă cele lipsa discriminării etnice, sunt legate de afirmarea unor valori intrinsece: fie că este vorba de cele profesionale, sau cele general umane, acestea ar trebui să fie cele care să facă diferența între oameni, și nu etnia, rasa, naționalitatea sau statutul socio-economic.

RECOMANDĂRI

Pe baza concluziilor extrase din părerile și experiențele participanților la interviurile de grup formulăm următoarele recomandări cu privire la politicile publice pentru ocuparea grupurilor dezavantajate ale romilor:

- statul român să clarifice și susțină cu consecvență, și să întărească pozițiile create în structurile autorităților centrale și locale care au menirea să sprijine comunitățile de romi în efortul lor de incluziune socială, astfel încât ele să dobândească autoritatea și puterea necesară creșterii eficienței muncii celor care le ocupă;
- statul român să implementeze cu consecvență legislația oportunităților egale și ne-discriminării între femei și bărbați, precum și între persoane de diverse etnii și în domeniul muncii, dar și al audio-vizualului, creând paliere (motivaționale și penale) prin care să impună respectarea acestor legi atât în cazul întreprinderilor de stat, cât și al celor private;
- unitățile școlare să pună în viață la maxim cerințele referitoare la educația inter-culturală, în așa fel încât asta să contribuie la cultivarea cunoașterii și respectului reciproc, la demontarea prejudecăților negative, și la valorizarea diversității culturale în orice domeniu al vieții;
- organizațiile ne-guvernamentale și guvernamentale din domeniul oportunităților egale, ne-discriminării și incluziunii sociale să acționeze atât în rândurile majoritarilor, respectiv bărbaților, cât și a comunităților de romi, respectiv femeilor, în vederea responsabilizării reciproce și creșterii solidarității sociale, și în vederea eliminării stereotipurilor etnice și de gen;
- patronatele și sindicatele să contribuie la implementarea tuturor reglementărilor naționale și internaționale cu privire la drepturile social-economice și la dreptul la muncă decentă a tuturor cetățenilor, indiferent de etnia și genul lor, recunoscând totodată avantajele diversității culturale la locul de muncă;
- structurile guvernamentale și ne-guvernamentale să acționeze în vederea elaborării și implementării unor programe de dezvoltare socială care acționează la nivelul comunităților locale în toate domeniile vieții, și asupra tuturor aspectelor problematice ale acestora, luând în considerare interdependența lor;
- programele pentru romi să acționeze nu doar în comunitățile de romi, ci și asupra populației majoritare, astfel încât pe de o parte să întărească și stima și încrederea de sine

în rândurile persoanelor de etnie romă, iar pe de altă parte să elimine concepțiile culturale și practicile discriminatorii în rândurile majoritarilor.

Ceea ce privește utilizarea rezultatelor acestui tip de cercetare în următorii ani ai proiectului “Egalitate prin diferență. Accesul femeilor române pe piața muncii”, întrevădem următoarele posibilități:

- în anul trei de proiect (an în care este prevăzută realizarea unui nou set de interviuri de grup) aceste interviuri să se realizeze în grupuri mixte compuse din beneficiari ai programului, membrii echipei de implementare a activităților pentru creșterea incluziunii sociale și angajatorii/ofertanții de cursuri de formare contactați de-a lungul proiectului, astfel încât această activitate să valorifice experiențele și rezultatele proiectului prin înregistrarea și diseminarea lor pe această cale;
- materialul rezultat din interviurile de grup din acest an, precum și din anul trei, să fie utilizat în Campaniile de informare și în materialele publicitare ale proiectului, în vederea creșterii vizibilității și audienței experiențelor femeilor și tinerilor de etnie romă în domeniul muncii;
- activitatea de informare, mediere și consiliere psihologică din cadrul proiectului să țină cont de observațiile, părerile și experiențele exprimate de către participanții la interviurile de grup, precum și de concluziile acestui raport;
- raportul publicat împreună cu raportul despre ancheta sociologică să fie diseminat personalului media, autorităților locale și centrale, organizațiilor ne-guvernamentale, angajatorilor, și instituțiilor de cercetare, cu scopul de a contribui la derularea unui dialog social pe această temă, de a crește vizibilitatea proiectului, și de a oferi repere pentru îmbunătățirea elaborării și implementării politicilor publice în acest domeniu.

Investește în
OAMENI

www.femrom.ro

EGALITATE PRIN DIFERENȚĂ
ACCESUL FEMEILOR ROME
PE PIAȚA MUNCII

FUNDAȚIA DESIRE
pentru Deschidere și Reflexie Socială
Str. Vântului nr. 35, 400221 Cluj, România
Tel/Fax: +40-364/103613, +40 -740-137561
e-mail: desire@femrom.ro

ANEXE

UNIUNEA EUROPEANĂ

MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI ȘI
PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

FONDUL SOCIAL EUROPEAN
POSDRU
2007-2013

INSTRUMENTE STRUCTURALE
2007-2013

www.femrom.ro

EGALITATE PRIN DIFERENȚĂ
ACCESUL FEMEILOR ROME
PE PIAȚA MUNCII

FUNDAȚIA DESIRE
pentru Deschidere și Reflexie Socială
Str. Vântului nr. 35, 400221 Cluj, România
Tel/Fax: +40-364/103613, +40 -740-137561
e-mail: desire@femrom.ro

ANEXA 1 GHID DE INTERVIU FOCUS GRUP¹

Vă rugăm să vă exprimați părerea, ideile și sentimentele despre afirmațiile, respectiv cazurile prezentate în cele trei paragrafe de mai jos.

1.A.

Multe persoane aparținând grupurilor vulnerabile prestează munci care nu au prestigiu social și/sau nu sunt remunerate adecvat, pentru că ele lucrează în economia informală; lucrează în economia formală fără a beneficia de garanțiile unui loc de muncă adecvat; prestează muncă domestică neplătită (muncă care necesită și mai mult timp și efort dacă trebuie să se facă în condiții precare).

1.A.1. Vă rugăm să ne prezentați situația D-voastră și a membrilor familiei D-voastră din punctul de vedere al muncilor pe care le efectuează acasă sau în afara ei: unde lucrează? Ce lucrează? Ce venituri au? Ce fel de viață se poate asigura din aceste venituri? În ce măsură vă dau satisfacție muncile pe care le faceți? Ați dori să faceți altceva? Ce anume? Cum împărțiți munca de acasă în familia D-voastră? Cine ce face acasă? De ce este așa?

1.A.2. După părerea D-voastră, care sunt muncile cele mai prestigioase? Dar "muncile de jos"? De ce unii au șansa să facă muncile mai prestigioase? Cum vă explicați faptul că există diferențe și inegalități așa de mari între oameni din acest punct de vedere? Cum a fost înainte de 1990 din acest punct de vedere? Au fost și atunci diferențe mari între romi și neromi din acest punct de vedere?

¹ În cazul grupurilor eterogene din punctul de vedere al etniei, genului, vârstei și statutului social, discuția dintre participanți s-a desfășurat sub forma unor dezbateri pe alocuri controversate asupra setului de afirmații privind cele trei mari teme propuse (accesul la muncă, experiențele discriminării și concepții despre societatea ideală). În cadrul grupurilor omogene (de exemplu cel la care au participat doar casnice, respectiv doar persoane inactice) facilitatorii discuțiilor au descompus aceste afirmații în câteva întrebări concrete, situație în care participanții puteau să-și expună experiențele în paralel, fără a intra în dispute asupra lor.

UNIUNEA EUROPEANĂ

MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI ȘI
PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

FONDUL SOCIAL EUROPEAN
POSDRU
2007-2013

INSTRUMENTE STRUCTURALE
2007-2013

www.femrom.ro

EGALITATE PRIN DIFERENȚĂ
ACCESUL FEMEILOR ROME
PE PIAȚA MUNCII

FUNDAȚIA DESIRE
pentru Deschidere și Reflexie Socială
Str. Vântului nr. 35, 400221 Cluj, România
Tel/Fax: +40-364/103613, +40 -740-137561
e-mail: desire@femrom.ro

1.A.3. Există diferențe între muncile femeilor și muncile bărbaților? Dacă da, în ce constau ele? Cum se explică acest lucru? Cum a fost înainte de 1990 din acest punct de vedere? Au fost și atunci diferențe mari între femei și bărbați din acest punct de vedere?

1.B.

Dezavantajele cu care multe persoane se confruntă sunt probleme pe care întreaga societate, noi toți le-am creat, ele nu pot fi depășite doar de persoanele respective, noi toți avem o responsabilitate în asta. Problema nu o constituie romii, ci sistemul social-economic (cu toate instituțiile sale) care exploatează munca informală a celor care sunt nevoiți să-și vândă forța de muncă în astfel de condiții, perpetuează prejudecățile anti-țigănești și îi proiectează pe romi în imaginea dușmanului care ne periclitează siguranța.

1.B.1. Cu ce dezavantaje se confruntă romii? Cine și de ce îi dezavantajează? Credeți că femeile rome se confruntă cu greutăți specifice? Care ar fi ele? De ce este așa?

1.B.2. Cine trebuie și cine poate să soluționeze problemele romilor? Dar a femeilor rome?

2.

Discriminarea, sau tratamentul nedrept nu este o distincție culturală inocentă între cei care ne plac și cei care nu ne plac. Ea generează dezavantaje sociale și economice care la rândul lor conduc la ineficiență economică și la inegalitate socială. Discriminarea funcționează de multe ori chiar fără ca cei care o practică să fie conștienți de acest lucru, căci datorită stereotipurilor pe care nu le (re)cunosc ca atare, oamenii nici nu-și dau seama că îi dezavantajează pe unii pe baza culorii pielii sau sexului lor, ci consideră că „îi tratează așa cum aceștia merită să fie tratați”. Oricum ar fi, discriminarea, și prejudecățile care susțin tratamentul nedrept, sunt cauze majore ale excluziunii sociale și sărăciei. Discriminarea pe piața muncii generează dezavantaje în toate domeniile vieții, și le generează în așa fel încât le și agravează și intensifică de la o generație la alta.

2.1. Au fost situații în viața D-voastră când ați fost tratat/ă nedrept, sau discriminat/ă? Ce s-a întâmplat? Cine v-a neîndreptățit? Ce credeți, de ce anume v-a tratat nedrept? Ce consecințe a avut asupra D-voastră această discriminare? Ați făcut ceva în aceste situații? Ce anume?

UNIUNEA EUROPEANĂ

MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI ȘI
PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

FONDUL SOCIAL EUROPEAN
POSDRU
2007-2013

INSTRUMENTE STRUCTURALE
2007-2013

www.femrom.ro

EGALITATE PRIN DIFERENȚĂ
ACCESUL FEMEILOR ROME
PE PIAȚA MUNCII

FUNDAȚIA DESIRE
pentru Deschidere și Reflexie Socială
Str. Vântului nr. 35, 400221 Cluj, România
Tel/Fax: +40-364/103613, +40 -740-137561
e-mail: desire@femrom.ro

3.

Bunăstarea socială nu se reduce la creșterea economică, cea din urmă trebuie să meargă mână-n mână cu redistribuirea economică care să asigure dreptatea socială și asigurarea demnității persoanei. Perspectiva dreptății sociale trebuie să se integreze în toate instituțiile și politicile sociale. Societatea bunăstării nu poate să tolereze sărăcia, și discrepanțele care se află între cei foarte bogați și cei care nu au acces la elementele minimale ale vieții umane. Trăirea în condiții precare nu este opțiunea liberă a nici unei persoane, nu ține de “cultura” sa, ci se datorează multor procese sociale și economice de marginalizare și discriminare, precum și concepțiilor și prejudecăților culturale create și circulate despre ea pe baza etniei, genului, vârstei sale.

*3.1. Ce credeți despre existența marilor discrepanțe dintre cei bogați și cei săraci?
Care sunt cauzele acestor discrepanțe?*

3.2. Cum ar fi societatea în care v-ar place să trăiți?

3.3. Ce ar trebui să se facă în vederea îmbunătățirii societății în care trăim? Ce ați face D-voastră cu acest scop dacă ați avea puterea să schimbați ceva?

UNIUNEA EUROPEANĂ

MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI ȘI
PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

FONDUL SOCIAL EUROPEAN
POSDRU
2007-2013

INSTRUMENTE STRUCTURALE
2007-2013

www.femrom.ro

EGALITATE PRIN DIFERENȚĂ
ACCESUL FEMEILOR ROME
PE PIAȚA MUNCII

FUNDAȚIA DESIRE
pentru Deschidere și Reflexie Socială
Str. Vântului nr. 35, 400221 Cluj, România
Tel/Fax: +40-364/103613, +40 -740-137561
e-mail: desire@femrom.ro

ANEXA 2 DESPRE FOCUS GRUP ÎN LITERATURA DE SPECIALITATE

Focus grupul se utilizează în special ca tehnică de analiză a modelelor, schemelor mentale, percepțiilor unui grup de indivizi care au în comun tema, temele discutate. În focus grup se urmărește și gestionarea sensului și semnificațiilor la nivelul grupului, și nu doar culegerea unor perspective individuale ca în cazul interviului. Principalele elemente care trebuie respectate în cadrul interviului de grup sunt:

- Toți participanții trebuie să aibă experiențe subiective sau obiective legate de tema/temele supuse discuției;
- Pentru elaborare pe marginea temei în cadrul focus grupului se utilizează un ghid de focus grup cu întrebări deschise semistructurate atent selecționate pentru a nu induce poziția cercetătorului;
- Elementele de raportare subiectivă la tematica propusă spre analiză sunt atent înregistrate și analizate ca și tematica care va face obiectul acordului general al grupului;
- Temele minore și majore care apar în cadrul focus grupului sunt analizate pentru a identifica caracteristicile patternului de generare al acestora și măsura în care ele fac obiectul unor preocupări constante ale membrilor focus grupului respectiv.

Arii de aplicabilitate a focus grupului

Focus grupul poate fi utilizat:

- Ca tehnică de evaluare subiectivă a unei teme, situații, probleme, nevoi;
- Pentru obținerea de informații despre o temă, sau ipoteză;
- Anterior demersului cantitativ ca tehnica de identificare și sau rafinare a setului de variabile propuse pentru cercetare;
- În vederea aprofundării informațiilor despre o anumită temă, după culegerea și analiza datelor cantitative;
- Pentru evaluarea nevoilor unei comunități, a resurselor acesteia și a modului cum membrii comunității gândesc, simt și reacționează față de o anumită situație.

UNIUNEA EUROPEANĂ

MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI ȘI
PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

FONDUL SOCIAL EUROPEAN
POSDRU
2007-2013

INSTRUMENTE STRUCTURALE
2007-2013

www.femrom.ro

EGALITATE PRIN DIFERENȚĂ
ACCESUL FEMEILOR ROME
PE PIAȚA MUNCII

FUNDAȚIA DESIRE
pentru Deschidere și Reflexie Socială
Str. Vântului nr. 35, 400221 Cluj, România
Tel/Fax: +40-364/103613, +40 -740-137561
e-mail: desire@femrom.ro

Caracterul explorativ al focus grupului poate fi un avantaj pentru:

- Identificarea unor probleme care nu au fost conștientizate de către comunitate;
- Identificarea nevoilor unui grup țintă;
- Colectarea opiniilor subiective cu privire la eficiența unui anumit program sau serviciu, așa cum este ea percepută de beneficiarii acestui serviciu;
- Testarea unor mesaje de campanie folosite în promovarea unor idei, servicii, organizații,
- Identificarea unor reacții, comportamente, motivațiilor într-o situație reală.

Organizarea focus grupului

Focus grupul este o discuție de grup la care participă între șase și zece persoane. Există și opinii care susțin că numărul participanților poate fi mai mare de exemplu Morgan, care consideră că în funcție de vastitatea și complexitatea temei și de competența moderatorului grupul poate fi lărgit pentru a nu pierde teme reprezentative pentru subiectul central al focus grupului (Morgan: 1996:146). Alți autori consideră ca numărul maxim de persoane nu poate depăși 8 (Fern, 1982: 1-13). Realizarea unui focus grup cu mai puțin de șase persoane poate reprezenta o investigație numai parțială a valențelor tematicii propuse spre discuție, iar suplimentarea numărului de participanți peste zece poate duce la dezvoltarea unor reacții de pasivitate din partea unor membri ai grupului sau la dificultate în moderarea grupului dacă toate persoanele sunt active și implicate în discuții cât și la depășirea timpului alocat.

Durata standard a unui focus grup este de 1,5 - 2 ore, în funcție de temă și de caracteristicile participanților la grup.

Derularea efectivă a focus grupului presupune:

- (a) Alegerea temei
- (b) Identificarea structurii grupului și a modalităților de contactare, selectare și invitare a participanților
- (c) Elaborarea și testarea prealabilă a chestionarului pentru focus grup
- (d) Negocierea și fixarea datei, orei și locului de derulare a focus grupului în acord cu participanții la focus grup
- (e) Selectarea moderatorului, a co-moderatorului dacă este cazul și introducerea acestora în tematica focus grupului și familiarizarea cu caracteristicile grupului țintă
- (f) Derularea focus grupului / înregistrarea focus grupului

UNIUNEA EUROPEANĂ

MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI ȘI
PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

FONDUL SOCIAL EUROPEAN
POSDRU
2007-2013

INSTRUMENTE STRUCTURALE
2007-2013

www.femrom.ro

EGALITATE PRIN DIFERENȚĂ
ACCESUL FEMEILOR ROME
PE PIAȚA MUNCII

FUNDAȚIA DESIRE
pentru Deschidere și Reflexie Socială
Str. Vântului nr. 35, 400221 Cluj, România
Tel/Fax: +40-364/103613, +40 -740-137561
e-mail: desire@femrom.ro

- (g) Prelucrarea datelor obținute și interpretarea datelor
- (h) Formularea concluziilor

a) Alegerea temei

Tema de discuție se stabilește în concordanță cu obiectivele cercetătorului. Formularea temei va ține cont de „limbajul” specific participanților avuți în vedere și de nevoile specifice ale acestora atât în ceea ce privește domeniul specific temei cât și în ceea ce privește relaționarea și comunicarea.

b) Identificarea structurii grupului și a modalităților de contactare, selectare și invitare a participanților

Participanții la interviurile de grup trebuie să aibă caracteristici comune, să alcătuiască un grup omogen în funcție de tema de discuție, dar acest grup poate să includă persoane de diverse etnii, genuri, vârste, statuturi sociale, important fiind ca ele să împărtășească un anumit grad de implicare în problema supusă analizei. Este bine ca participanții la focus grup să nu se cunoască foarte bine între ele, pentru a se evita atât congruența opiniilor cât și mascarea răspunsurilor ca efect al adoptării unuia sau altuia dintre rolurile sociale ale participanților la grup. Pentru recrutarea participanților este necesară elaborarea unui formular de identificare și recrutare prin care se verifică dacă subiecții satisfac cerințele stabilite. De aceea, este recomandată realizarea unei grile de identificare în care să se precizeze criteriile stabilite pentru recrutarea participanților la focus grup. Pe parcursul acestei faze se va stabili și modalitatea de recrutare a participanților la focus grup și modalitățile de invitare și confirmare a participării acestora.

UNIUNEA EUROPEANĂ

MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI ȘI
PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

FONDUL SOCIAL EUROPEAN
POSDRU
2007-2013

INSTRUMENTE STRUCTURALE
2007-2013

www.femrom.ro

EGALITATE PRIN DIFERENȚĂ
ACCESUL FEMEILOR ROME
PE PIAȚA MUNCII

FUNDAȚIA DESIRE
pentru Deschidere și Reflexie Socială
Str. Vântului nr. 35, 400221 Cluj, România
Tel/Fax: +40-364/103613, +40 -740-137561
e-mail: desire@femrom.ro

c) Elaborarea și testarea prealabilă a chestionarului pentru focus grup

Ghidul de focus grup are rolul de a:

- orienta discuțiile și menține discuțiile în limita a ceea ce se dorește prin tematică;
- a asigura suport moderatorului pentru organizarea eficientă a focus grupului;
- structura discuțiile de la general la specific;
- formula problemele într-un limbaj accesibil comun cu al participanților;
- formula întrebări deschise care pun participanții în situația de a-și exprima liber ideile, opiniile, sentimentele, motivațiile etc.

Ghidul astfel elaborat este bine să fie aplicat inițial pe un grup de voluntari – ideal ar fi să fie ales un grup cu aceleași caracteristici ca și grupul țintă – aplicarea întrebărilor are rolul de a identifica posibile minusuri de logică și respectiv scoaterea din structura ghidului a întrebărilor irelevante sau repetitive.

d) Negocierea și fixarea datei, orei și locului de derulare a focus grupului în acord cu participanții la focus grup

Orele de desfășurare focus grupului se stabilesc în funcție de timpul disponibil al subiecților. Invitația pentru întâlnire este lansată cu 10 – 12 zile înainte de realizare și tuturor invitaților la grup li se reamintește de întâlnire cu o săptămână înainte și respectiv cu 3 zile înainte de aceasta.

Locația de realizare a focus grupului este bine să nu fie una cunoscută, comună pentru participanți pentru a nu o asocia cu alte activități ale acestora. Mobilierul este poziționat în cerc. Este pregătită apă minerală, cafea. Aparatura de înregistrare este instalată și este funcțională.

e) Selectarea moderatorului, a co-moderatorului dacă este cazul și introducerea acestora în tematica focus grupului și familiarizarea cu caracteristicile grupului țintă

Moderatorul trebuie să fie o persoană cu reale competențe de comunicare și cu o bună cunoaștere atât a domeniului – temei focus grupului cât și a caracteristicilor participanților la focus-grup. Atitudinea moderatorului va fi una deschisă – rolul său fiind acela de a provoca discuțiile, de a orienta discuțiile și de a se asigura ca fiecare participant la focus grup în parte se simte suficient de confortabil pentru a-și exprima deschis opțiunile și opiniile. Moderatorul și co-moderatorul trebuie să se familiarizeze cu întrebările din ghidul de interviu, să-și adapteze comportamentul în funcție de caracteristicile grupului țintă.

Reguli pe care trebuie să le respecte moderatorul:

- să cunoască foarte bine întrebările și obiectivele cercetării;
- să trateze toți participanții cu respect;

UNIUNEA EUROPEANĂ

MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI ȘI
PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

FONDUL SOCIAL EUROPEAN
POSDRU
2007-2013

INSTRUMENTE STRUCTURALE
2007-2013

www.femrom.ro

EGALITATE PRIN DIFERENȚĂ
ACCESUL FEMEILOR ROME
PE PIAȚA MUNCII

FUNDAȚIA DESIRE
pentru Deschidere și Reflexie Socială
Str. Vântului nr. 35, 400221 Cluj, România
Tel/Fax: +40-364/103613, +40 -740-137561
e-mail: desire@femrom.ro

- să nu se ofere el răspunsuri și să nu manipuleze discuțiile spre o anumită finalitate dorită de el;
- să nu fie autoritar;
- să se încadreze în timp;
- să păstreze discuțiile în limita tematicii fixate;
- să aibă simțul umorului;
- să asculte activ;
- să încurajeze participanții;
- să fie flexibil și orientat spre rezultate.

f) Derularea focus grupului / înregistrarea focus grupului

Etape în derulare:

- Introducere – fixarea cadrului de discuție – ce se discută și ce nu se discută cu privire la tematica propusă – limitarea cadrului;
- Reiterarea unor aspecte fundamentale legate de tema;
- Explicarea modului de funcționare a unui focus grup – modalitatea de derularea, prelucrarea a datelor etc.;
- Obținerea acordului participanților cu privire la filmare, înregistrare și utilizarea datelor;
- Sunt stabilite regulile derulării focus grupului;
- Se prezintă pe rând întrebările și se înregistrează sau notează răspunsurile;
- Se mulțumește participanților și se reiterează încă o dată modalitatea de folosire a datelor și regulile de păstrare a confidențialității dacă este cazul.

g) Prelucrarea datelor obținute și interpretarea datelor

Datele obținute ca urmare a focus grupului sunt prelucrate – sunt transcrise și grupate răspunsurile la întrebări, se analizează temele și patternurile emergente – se grupează răspunsurile și se codează în funcție de tematica identificată, poziția exprimată etc.

Pe baza acestei prime evaluări a datelor se realizează interpretarea datelor și se formulează concluziile

h) Formularea concluziilor

Formularea concluziilor se realizează pe baza rezultatelor focus grupului și pe baza obiectivelor de cercetare sau analiză declarate anterior elaborării ghidului de focus grup. Este importantă compararea ipotezelor formulate anterior cu rezultatele focus grupului și

UNIUNEA EUROPEANĂ

MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI ȘI
PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

FONDUL SOCIAL EUROPEAN
POSDRU
2007-2013

INSTRUMENTE STRUCTURALE
2007-2013

www.femrom.ro

EGALITATE PRIN DIFERENȚĂ
ACCESUL FEMEILOR ROME
PE PIAȚA MUNCII

FUNDAȚIA DESIRE
pentru Deschidere și Reflexie Socială
Str. Vântului nr. 35, 400221 Cluj, România
Tel/Fax: +40-364/103613, +40 -740-137561
e-mail: desire@femrom.ro

explicarea neconcordanțelor dacă există – se datorează invalidării obiectivelor formulate, unor erori de metodologie, etc. ca și a pașilor următori cu privire la utilizarea concluziilor.

Bibliografie selectivă

- Cojocaru D., 2003, *Focus grupul – tehnică de cercetare a socialului*, în Revista de Cercetare și Intervenție Socială vol. 3/2003, Universitatea “Al.I.Cuza”-Departamentul de Sociologie și Asistență Socială și Holt România, Iași, Editura Lumen.
- Cojocaru, Șt, 2003b, *Elaborarea proiectelor*, Iași, Editura Expert Projects.
- Cojocaru, Șt, 2003a, în George Neamțu (coord), *Tratat de asistență socială*, Iași, Editura Polirom.
- Hamel J, 2001, The focus group method and contemporary French sociology, în Journal of Sociology, 37(4).
- Iluț P, 1997, *Abordarea calitativă a socioumanului*, Iași, Polirom
- Krueger R., 1994, *Focus Group – A practical Guide for Applied Research*, New York, Sage Publications.
- Marlow C.,1993, *Research methods for generalist social work*, Brooks/Cole Publishing Company, Pacific Grove, California.
- Merton RK, Kendall PL, 1946, *The focused interview*, în American Journal of Sociology, 51.
- Miftode, V., 2002, *Populații vulnerabile și fenomene de automarginalizare*, Iași, Editura Lumen.
- Miftode, V., 2003, *Tratat de metodologie sociologică*, Iași, Editura Lumen.
- Morgan DL, 1996, *Focus Groups*, în Annual Review of Sociology, 22.

UNIUNEA EUROPEANĂ

MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI ȘI
PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

FONDUL SOCIAL EUROPEAN
POSDRU
2007-2013

INSTRUMENTE STRUCTURALE
2007-2013